EGO

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

OKTOBER 1986

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit nummer o.a.:

● 'Ondergeschikt, met welk recht?!' ● Maakt het leger een vrouw van je? ● Het HMT ● Indianen houden westerlingen spiegel voor ● Doet schelden geen zeer . . ? ● Phil Ochs ● Woody Allen ● Geluid op wielen ● Laat de bever en de zwarte ooievaar maar weer komen

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT UITGAANDE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

nr. 10 - oktober 1986
25e jaargang

Abonnementsprijs *f* 15,– per jaar, te storten op postbankrekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redaktie:
Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-Wiltjer, Wim Heij (voorzitter), Wim Reinders, Hans Schonk, Frank Spoelstra, Cher Turel, Paul Vonk.

Vaste medewerkers:
Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van Dam, Gerard van Erkelens, Albert Greven, Karen Heij, Sietse van der Hoek, Pieter de Jager, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Len Munnik, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten, Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Frans Wermer, Kees Willemen, Hans van Wissen.

Eindredaktie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:
Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Adres redaktie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

Inhoud

Indianen houden westerlingen spiegel voor	2
'Ondergeschikt, met welk recht?!'	4
Doet schelden geen zeer..?	6
Phil Ochs	7
Maakt het leger een vrouw van je?	8
Laat de bever...	10
Woody Allen in grote zalen	12
Als niemand luistert... (poster)	14
Denktank e.a.	16
Het HMT	17
Berichten	18
Geluid op wielen	20
Coornherthuis	22
Natuurmonumentenkalender '87	23
Teo Gootjes	24
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto voorkant: Wim Heij
Foto pagina 19: Gerard van Erkelens

EGO staat in aanzien

Indianen houden westerlingen spiegel voor

De wind zal hen over de oceaan blazen
Met duizenden in reusachtige schepen
ze vervreemden van de aarde
ze vervreemden van de zon
ze vervreemden van de planten en dieren.

Met dit gedicht houdt de Indiaanse dichteres Leslie Silko-Laguna de moderne en snellevende westerling een spiegel voor.
In de film 'Het is de aarde die huilt' kijken vier traditioneel levende Amerikaanse Indianen naar de 'kultuur'-monumenten in Europa. Vaak onverwachte en soms schokkende beelden zijn het resultaat. Drieëneenhalf jaar werkte Pat van Boeckel („vooraf had ik geen duidelijke lijn in mijn hoofd") aan de film. „Voor mij was hun andere manier van kijken een schokervaring. Ik heb de film eigenlijk niet gemaakt voor het publiek, maar meer uit eigen interesse. Omdat ik het wil begrijpen. Na het zien van de film moet je niet proberen Indiaan te worden, maar die andere manier van kijken is belangrijk. Dat is met een groot woord de boodschap van de film", legt Van Boeckel bevlogen uit.

Bijna vijfhonderd jaar nadat Columbus als eerste blanke voet aan wal zette in Amerika, reisde Pat van Boeckel, cameraman bij Cineclub Vrijheidsfilms in Amsterdam, hem na. „Ik wilde een film van de Indianen maken. Niet hun kultuur, maar hun manier van leven." De filmer aanschouwde de inheemsen weggestopt in reservaten, niet zelden verslingerd aan de alcohol en verpest door stereo en coca cola. Hij ontmoette er ook een groep traditioneel levende Indianen die op zoek waren naar de oude waarden en tradities. „Levend in de buik van het monster" zoals ze het zelf noemen, proberen ze toch door hun manier van leven „een boom van kritiek" te zijn voor de technologische samenleving. En ze vechten door. Zo zingt Floyd Westerman-Lakota met rauwe, treurige stem: „Broeder, wat een prijs heb ik betaald. Je stal mijn geschiedenis, verwoeste mijn kultuur". Net als de tradities en gewoonten is ook de eigen taal van de Indianen historie, Engels de taal die hen als een stiefmoeder werd opgedrongen. Hun land werd geëxploiteerd, omdat het rijk was aan mineralen en ertsen. De 'rode broeders' werden steeds verder teruggedrongen. „Met de Indianen hebben we onszelf gedood", wordt op een gegeven moment in de film gesteld.

Vervreemding

De film begint met een langzaam, dreigend en donderend aanzwellende zee. Een televisietoestel dat bij eb op het strand staat laat aan duidelijkheid niets te wensen over: het gaat over vervreemding. De blanke kijker wordt door een Indiaanse stem voorgehouden: „Ze vernielen wat ze vrezen. Ze vervreemden van leven en planten, ze zien geen leven". Eén van de Indianen geeft aan wat hun filosofie is: „Onze hele levenswijze is nauw met de natuur verbonden. We moeten in respekt ermee leven. Als we de noodkreet van het dier in het bos niet meer horen, zijn we dood." Cynisch laat hij er op volgen dat we de natuur vanachter een hek bekijken, dat we wilde dieren in een dierentuin als objekten fotograferen. Er is een kampagne van 13 miljoen gulden nodig om duidelijk te maken dat het goed mis is met de natuur, dat we door de zure regen bijna het bos niet meer zien. In de film trachten Floyd Westerman-Lakota, Leslie Silko-Laguna, Bill Wahpepah-Kickapoo en John Graham-Tutchone de kijkers de ogen te openen. „Er is iets door de blanken op gang gebracht wat hen zelf begint te raken."

Heiligschennis

Toen drie van de vier Indianen in Europa waren om in Genève op te komen voor de mensenrechten van de Indianen in Noord- en Zuid-Amerika, nodigde Van Boeckel hen uit naar Nederland te komen. Hij bezocht met hen enkele plaatsen die kenmerkend zijn voor onze samenleving.
Floyd Westerman schrok zich wild bij het zien van de achter glas liggende Indiaanse mummies in het Rijksmuseum van Volkenkunde in Leiden. „Dit is heiligschennis", stamelt hij. Westerman rent vervolgens naar buiten om tabak te offeren bij de eerste boom die hij tegen komt in het parkje bij het museum. Het bordje 'Verboden zich op het gras te bevinden' laat hem koud. Ook

Indianen houden rouwmars in Amsterdam

In Nederland woonachtige Indianen en sympathisanten houden op *12 oktober a.s.* een rouwmars in Amsterdam. Met de rouwmars, die voert langs de consulaten van Brazilië, Spanje en de Verenigde Staten, willen de Indianen herdenken, dat bijna 500 jaar geleden (12 oktober 1492: Columbus 'ontdekt' Amerika) volkerenmoord en cultuurvernietiging hun intrede deden op het Amerikaanse continent.
In Amerika wonen nog ongeveer 35 miljoen Indianen. Deze oorspronkelijke bewoners worden anno 1986 onverminderd in hun bestaan bedreigd. Op steeds grotere schaal worden hun mensenrechten geschonden. Jaarlijks verdwijnt een Indiaans volk van de aardbodem.
De rouwmars vertrekt om 14.00 uur vanuit de Prinses Irenestraat (t/o Nicolaaslyceum) in Amsterdam-Zuid en eindigt om ongeveer 16.00 uur bij gebouw Vrankrijk, Spuistraat 216. Daar volgt een cultureel programma met muziek en dans door Indiaanse groepen uit Chili, Suriname en Bolivia; vertoning van de film 'Het is de aarde die huilt'; getuigenissen van Indianen; en informatiestands. Het programma in gebouw Vrankrijk, dat al om 14.00 uur geopend is, duurt tot 22.00 uur. De organisatie is in handen van de *Aktie Groep 12 Oktober Manifest* (ca. 1000 in Nederland verblijvende Indianen), waarin de volgende groepen samenwerken:
Vereniging WAJONONG
Mapuche Komitee Nederland
Indiaanse jongerenvereniging WAYAMU
Projekt Argentijnse Mapuches (PAM)
Stichting Werkgroep Inheemse Volken (WIP)
Nadere inlichtingen:
Rudecindo Quinchavil, tel. 020-966536;
Els Wolff, tel. 020-437873;
Jacques de Kort, tel. 020-938625.

de suppoosten kunnen hem niet tot andere gedachten brengen. Westerman zegt geschokt: „De overblijfselen van onze voorouders moeten ze met rust laten. Ze worden hier getoond los van hun betekenis. Waarom is er geen „white men's museum", vraagt Westerman zich af, waar joggingschoenen, alcohol en drugs tentoon worden gesteld.
Met afschuw verhaalt hij van de antropologen die „naar ons land bleven komen net als de dieven en de belasting". „Hier komt de antropoloog, verberg je verleden", vertolkt hij de gevoelens van de Indianen voor de wetenschappelijke pottenkijkers.

Vredeskamp

Met Bill Wahpepah bezocht de filmer de vliegbasis in Woensdrecht. Bij het hek met zogenoemd Navo-prikkeldraad merkt de Indiaan op: „Die scherpe mesjes zijn bedoeld voor mensen: ze weten dat mensen er niet van houden. Als ze vredelievend waren, was het niet nodig. Er zijn veel doden nodig om het systeem te laten draaien. Maar de natuurlijke orde gaat door".
Het vredeskamp kan de Indiaan meer bekoren, zeker als hij ziet dat er ook nog tenten staan. Bij de aktivisten in het kamp legt Bill Wahpepah uit dat al het materiaal dat nodig is om de raketten en de moderne vernietigingswapens te bouwen „van Indianenland" komt. De strategische metalen, zoals uranium van de Coloradohoogvlakte, maar ook het voor de atoomwapens onontbeerlijke plutonium wordt in het „oude" Indiaanse grondgebied gewonnen. Zelfs de eerste atoomexplosie in 1945 in New Mexico deed de Indiaanse bodem uit elkaar barsten. „Het is nu zwaar vervuild gebied", konkludeert de Indiaan. Om er op te laten volgen: „Wij geloven dat de aarde een vrouw is. Wij moeten haar beschermen, want zij is onze moeder". De vredesaktivisten in Woensdrecht knikken begrijpend, alsof zij dezelfde gedachte koesteren.

De rode draad die door de film loopt, „Er bestaan ook andere wijsheden op deze wereld", wordt door Van Boeckel treffend in beeld gebracht. Zo vormt de elektronische kerk in de Verenigde Staten met eigen TV-stations, waarbij de preek onderbroken wordt door tv-commercials, een aanklacht tegen zichzelf. De slotscène van 'Het is de aarde die huilt' toont het televisietoestel op het strand dat langzaam maar zeker wordt overspoeld door het opkomende water. Symbolisch gezien een wat al te makkelijke oplossing voor de teloorgang van de konsumptiemaatschappij.
„Er moet snel iets gebeuren, heb ik willen duidelijk maken", verklaart Van Boeckel de film. „Niet op de manier van verbeter de wereld begin bij jezelf. Maar er moet iets veranderen dan verander je zelf ook."

Dick van der Peijl

„Het is de aarde die huilt", is voor ƒ 100,– te huren bij: Re-Run, videoproducties, Postbus 43021, 1009 ZA Amsterdam. 020-922036.

(Overname uit: Humanist, aug./sept. 1986)

'Ondergeschikt, met welk recht?!'

„Wanneer iemand met plezier in het gelid op muziek kan marcheren, dan veracht ik hem, hij heeft zijn hersens bij vergissing gekregen, aangezien voor hem het ruggemerg alleen al voldoende zou zijn. Deze schandvlek van de beschaving moet men zo snel mogelijk doen verdwijnen.
Heldendom op commando, zinloze geweldpleging, ellendige vaderlandsliefde, wat haat ik dat. Ik zou me nog liever laten vermorzelen dan aan dit ellendige gedoe te moeten deelnemen. Desalniettemin geloof ik zozeer in de mens, dat ik weet dat dit spookbeeld allang verdwenen zou zijn, wanneer het gezonde bewustzijn van de mensen niet door zakelijke en politieke belanghebbenden, door school en pers, systematisch verpest was."

Met bovenstaand citaat van Albert Einstein opende de voorzitter van de VVDM Maarten Veldhuizen de jubileumbijeenkomst van de 20-jarige soldatenvakbond in 'De Musketon' te Utrecht.
In een korte felle jubileumrede bestreed de VVDM-voorzitter het uitgangspunt uit artikel 2 van het Reglement betreffende de Krijgstucht, nl. dat de ondergeschiktheid de ziel van de militaire dienst is, zèlfs in schijnbaar nietige zaken.
„Het huidige onderwijssysteem maakt mensen mondig, leert mensen vragen te stellen, in tegenstelling tot het leger, daar is het **koppen dicht.**" Hij eindigde zijn toespraak met een pleidooi voor een verbetering van de rechtspositie van de dienstplichtigen, m.n. een betere beloning.

Stellingen

Na applaus van de volle zaal was er een forumdiskussie met als thema 'Ondergeschikt, met welk recht?!'. Hieraan namen deel: de kamerleden Van den Bergh (PvdA), De Kok (CDA), Engwirda (D66) en Van Heemskerk Pillis-Duvekot (VVD) en verder namens de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht de heer Scheelen, oud-Inspekteur Generaal De Savornin Lohman en oud president van het Hoog Militair Gerechtshof de heer Van den Bosch, dit o.l.v. Hugo van Rhijn (NOS-Journaal). De volgende stellingen stonden ter diskussie:
1. Door ver(der)gaande technologisering en vermaatschappelijking van de krijgsmacht, is het huidige rangenstelsel niet meer functioneel. Derhalve moet de krijgsmacht overgaan tot de ontwikkeling van een rangenstelsel op basis van deskundigheid zodat het gesloten personeelssysteem doorbroken wordt.
2. Huidige methoden van disciplinering zijn verouderd, een methode van disciplinering gebaseerd op modern leiderschap c.q. motivatie-training zal meer effect sorteren.
3. Het huidige complex van regelgeving leidt tot een starre, weinig flexibele organisatie-struktuur. Hierin kunnen initiatieven niet of nauwelijks ontplooid worden. Derhalve dienen meer bevoegdheden c.q. verantwoordelijkheden gedelegeerd te worden.
4. Het militair straf- en tuchtrecht kent geen duidelijk omschreven gedragsregels, dit biedt derhalve ruimte voor manipulatie en willekeur. In de herziening van het militair straf- en tuchtrecht zullen daarom de bevoegdheden van commandanten beperkt moeten worden.
5. De financiële rechtspositie van de dienstplichtige is dermate slecht dat hier geen enkele stimulans van uitgaat. Daarnaast verricht de dienstplichtige dezelfde werkzaamheden als vrijwillig dienend personeel. Een minimale ondergrens voor de bezoldiging van dienstplichtigen is derhalve het minimum jeugdloon.
6. Problemen binnen de militaire gezondheidszorg worden onderkend, er moet daarom naar een vrije artsenkeuze gestreefd worden. Dit zal de relatie tussen dienstplichtigen en arts ten goede komen. Vanzelfsprekend is het de behandelend geneesheer die de beslissing ten aanzien van mutaties neemt.
7. De ondergeschikte positie van dienstplichtigen wordt onderkend. Er zal daarom gestreefd moeten worden naar een grotere vorm van maatschappelijke erkenning voor de dienstplichtige. Uitgangspunt daarbij zal niet zijn dat de dienstplichtige slechts een tweederangs burger is, maar dat een dienstplichtige een gewone burger in uniform is.

Reakties

De forumleden reageerden allen nogal verschillend. Zeer opmerkelijk was dat de politici uitblonken in nietszeggendheid, bleven steken in vage beloften m.b.t. een herziening van het straf- en tuchtrecht voor militairen, maar dan wel op de lange termijn en glashard ontkenden dat excessen als in Oirschot een strukturele kant hebben, nl. dat er iets in de krijgsmacht niet klopt. Een paar duidelijke uitspraken zijn in ieder geval:
Oud-Inspek. Gen. De Savornin Lohman: De stellingen zijn een karikatuur. Je moet het probleem zuiver stellen. Storend is meer de mate van willekeur dan de discipline. *Rechtmatig* is de positie van de dienstplichtig militair wel in orde, maar het is op zich *onrechtvaardig*. Er is een alternatief, nl. een beroepsleger, maar zeker de VVDM wil dat niet. Je mag onze jonge mannen het betrekkelijke offer van de dienstplicht vragen.
Oud-president van het HMG Van den Bosch: Ook in de burgermaatschappij bestaat ongelijkheid. Gelijk maken leidt tot disfunktioneren. Als mens gaat het wel om gelijkwaardigheid. Discipline moet men zien als middel om de angst voor het slagveld te overbruggen. Kadaverdiscipline is in zijn optiek onmogelijk en ongewenst. Hij vindt het huidige militaire straf- en tuchtrecht bruikbaar. Excessen zijn het gevolg van het verslappen van de discipline. Hij vindt discipline de belangrijkste waarde in het leven, een soort meerwaarde voor succes. Ga je dit teveel vermaatschappelijken, dan is discipline gedoemd te mislukken.
Scheelen (van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht): Jullie vragen 'Discipline, met welk recht?' Ik vergelijk het maar met het burgerlijk recht. Met bijv. een arbeidsrechterlijke overeenkomst.

Legerbevelhebber verbiedt naakt oefenen militairen

DEN HAAG — De bevelhebber van de Koninklijke Landmacht, generaal B. Graaff, heeft naakt oefenen bij de landmacht verboden. Het verbod volgt op een voorval bij een oefening van een compagnie in Schaarsbergen. Twee dienstplichtigen moesten vorige maand geheel ontkleed een verkenning uitvoeren.

Het verbod op volledig ontkleden geldt ook voor oefeningen waarbij militairen een rivier moeten oversteken.

Tijdens de oefening werd een situatie in oorlogstijd nagebootst waarbij militairen van hun eenheid zijn afgesneden. In die omstandigheden kan het deelsafleggen van kleding en uitrusting nodig zijn om voor de eenheid herkenbaar te zijn. „Volledige ontkleding is echte niet vereist en noodzakelijk", aldu Graaff. de Volkskrant 13/9/8

Je bent in dienst van een ander. Terecht mikt men op groepsvorming. Het individu is op het slagveld nergens. Een leider dient vertrouwen te winnen. Goede leiders kunnen worden gemaakt. Dat er toch gemakkelijk naar macht gegrepen wordt komt omdat het zo ook jarenlang heeft gewerkt. Ook in de burgermaatschappij is totalitair beslag het lot van vele werknemers.

Incident

Deze wat academische diskussie, die voor het merendeel van de dienstplichtige soldaten al niet meer was te volgen werd onderbroken door een pauze, die later een stormachtige ontwikkeling in gang zou zetten. Tijdens deze pauze spreekt de forumvoorzitter met Jan Dobbe van het 12e bataljon pantserinfanterie jagers uit Schaarsbergen. Jan vertelt dat twee soldaten van zijn onderdeel dinsdag bevel kregen bij een veldoefening geheel ontkleed een verkenning op de hei uit te voeren. Jan Dobbe, die nog in opleiding is op de Oranjekazerne onthulde dat de sergeant van het derde peloton van de bravo-compagnie had gezegd: „Jullie hoeven niet in beklag te gaan, want straks bij de oefening Pantserstorm loopt iedereen bloot door de hei." De twee direkt betrokkenen was te verstaan gegeven dat beklag zinloos was en zij waren niet in beklag gegaan. **Het sloeg in als een bom** bij de aanwezige legerfunktionarissen en Tweede Kamerleden. De legerleiding, waaronder oud I. G. De Savornin Lohman, direkteur generaal personeel Buiten, en legerpsycholoog Tromp veroordeelden het voorval in termen als 'hoogst onprofessioneel', 'onaanvaardbaar' en 'mensonwaardig'. Van de aanwezige kamerleden beloofde alleen Van den Bergh, dat de PvdA-fraktie garant zou staan voor een gedetailleerd onderzoek, alhoewel alle kamerleden dit voorval totaal onaanvaardbaar vonden.

Hiermee leek de zaak gesloten. Het zoveelste incident werd weer als incident afgehandeld, zonder stil te staan bij de strukturele kant.

Struktureel

Twee duidelijke uitspraken van politici mogen niet onvermeld blijven. **Van den Bergh (PvdA)** vindt dat als beloningsprincipe voor dienstplichtigen zou moeten gelden 'gelijkstelling aan burgerambtenaren'.
Van Heemskerk Pillis-Duvekot (VVD): Incidenten als in Oirschot en nu bijv. in Schaarsbergen hebben zeker een strukturele kant. Door de VVDM werd vervolgens gepleit voor een snelle wijziging van het militair straf- en tuchtrecht. Vanuit het forum werd door verschillende sprekers, m.n. de politici, gesteld dat dat nog wel enige jaren op zich zou laten wachten.
Aan het eind van de forumdiskussie heb ik gewezen op onze ervaringen, zowel in het vormingscentrum het Coornherthuis als van de humanistische raadslieden in de rayons, waarbij vele duizenden militairen jaarlijks met ons in kontakt staan. De veelheid van incidenten die ons ter ore komt maakt per definitie de zaak struktureel. Dit is door ons bij voortduring aan legerleiding en politici meegedeeld, resp. gepubliceerd. In die zin werd mijns inziens ten onrechte de zaak weer als incident afgedaan.
Wij als geestelijke verzorging kunnen in ieder geval proberen de mensen mondiger, weerbaarder te maken. Maar de intimidatie, waar de jongens aan onderhevig zijn liegt er niet om. Uitstel van opnieuw vele jaren m.b.t. een herziening militair straf- en tuchtrecht zou wel eens de werkelijke ondermijning van de krijgstucht kunnen zijn. Iedereen weet zo langzamerhand toch waartoe de huidige willekeur en onzekerheid leidt. De politici die die verantwoordelijkheid op zich nemen zullen dan ook van verder uitstel van het militair straf- en tuchtrecht de wrange vruchten mogen plukken.

De middag werd afgesloten met een voorstelling van Jules Deelder, 's avonds was er een optreden van Rosa King. De VVDM kon terugzien op een goed georganiseerde dag en veel blijken van waardering voor het vele vakbondswerk uit het verleden.

Jan den Boer

een soldaat is een mindere

Doet schelden geen zeer . . .?

**Er klopt iets niet. Of begrijp ik het soms niet meer?
Mensen, die met verf op kunstgras in een stadion protesteren tegen het plan om de Olympische Spelen naar Nederland te halen, worden uitgemaakt voor 'terroristen'. En dat begrijp ik niet. De Olympische Spelen mogen van mij vandaag nog worden afgeschaft, want dat opgeklopte, nationalistische gedoe met volksliederen en vlaggen heeft meer met wijgevoel en commercie te maken dan met sport. Toch zal ik er zelf nooit één grassprietje voor bekladden. Maar waarom is iemand die dat wèl doet een 'terrorist'? Een terrorist is toch iemand die geweld gebruikt om schrik aan te jagen?**

Grimmige optocht naar Olympisch Stadio

Politie treedt o[p]
na Hitler-groet

AMSTERDAM (ANP) — De Amsterdamse politie heeft zondag voor de wedstrijd Ajax - FC Groningen een 29-jarige Groninger aanghouden wegens het brengen van de Hitlergroet en beledigende opmerkingen aan het adres van Joden. Een spandoek met SS-tekens werd in beslag genomen.
Circa honderd jeugdige FC Groningen-supporters werden op het station van Diemen eerst toegesproken door de politie voordat zij verder mochten naar het dichtbij gelegen Ajax-stadion.

de Volkskrant 15/9/86

Ajax-FC De

'redelijk rustig'

Parool 28-8-86

door JOHAN CARBO

KNVB-secretaris Jan Huijbregts bracht vorige week in een weekblad NOS-sportverslaggever Mart Smeets in verband met het voetbalvandalisme in ons land. De programmaleider van het betaalde voetbal, enkele keren per jaar in de ...kamer te bezichtigen als hij de ... verricht, noemde ...oor het Neder-

Amsterdam, op woensdag 27 augustus 1986, riep afschuw op. Ondanks dat het met de ongelukken tamelijk meeviel en ondanks dat het aantal arrestaties op de vingers van één hand te tellen was. De agressie die een kleine achthonderd Haagse jongelui en een Amsterdamse groep van ongeveer gelijke omvang gisteravond op het Stadionplein en langs de route naar het Station Zuid tentoonspreidden, was ronduit ...stigend. Het 'Joden-

Onder escorte van een omvangrijke politiemacht worden de voetbalsupporters naar het Olympisch Stadion gedirigeerd.

Dus ik begrijp niet dat er zo opgewonden gescholden wordt tegen die verfkladderaars op kunstgras. Een paar dagen later liepen voetbalsupporters in Amsterdam antisemitische leuzen te schreeuwen. De politie begeleidde hen. Niet naar het politiebureau, maar naar het stadion. Want de jongelui kwamen immers voor de sport? En daar hebben ze toch recht op? Ook dat begrijp ik weer niet. Voetballen op deze manier hoeft van mij niet. Maar iedereen gun ik graag zijn pleziertjes. En een potje schelden op de tegenpartij zal er misschien wel bij moeten horen, bij het beroepsvoetbal.

Antisemitisme

Maar het roepen van antisemitische leuzen kan nooit een onschuldig pleziertje zijn en dat heeft niks te maken met sport, of met de vrijheid van meningsuiting. Sterker nog: volgens mij is dat nu wèl een vorm van terrorisme. Want anders dan verf op gras jaagt antisemitisme wel schrik aan. En dat ligt zo dichtbij geweld dat sommige Amsterdammers zelfs hun joodse kandelaar uit de vensterbank opborgen (nota bene anno 1986) uit angst voor een steen door hun ruit. Toch wisten de radionieuwsdienst en de krant te melden dat de voetbalontmoeting tussen Ajax en Den Haag betrekkelijk 'rustig' was verlopen. En de politiewoordvoerder vond het wel vervelend, die Hitlergroeten en dit anti-joodse leuzen, maar verder was het toch goed afgelopen.

Sinds wanneer is antisemitisme niet meer strafbaar? Sinds wanneer moeten anti-joodse leuzen in sportverband vergoeilijkt worden? Zijn het inderdaad domme, misleide sportjongens, die het eigenlijk niet eens zo kwaad bedoelen? Waren de vooroorlogse Duitsers ook niet vaak dom en misleid? Maar toch was er die Kristalnacht met een uitbarsting van jodenhaat in 1936.
Misschien zijn die voetbalsupporters anno 1986 dom en misleid, misschien bedoelen ze het niet eens zo kwaad. Maar wat ze deden, is wel gevaarlijkgiftig, misdadig-strafbaar, terroristisch-schrikaanjagend. En dat de media daar zo laconiek vergoeilijkend op reageerden is bedenkelijk: verfkladderaars worden 'terroristen' genoemd; voetbalfans die anti-joodse leuzen roepen worden hoogstens opgewonden kwajongens genoemd.

En nu we het er toch over hebben: toen er in Zuid-Afrika eind augustus door de politie weer grof werd geschoten op de bevolking van Soweto, meldde het NOS-journaal 's avonds op de Nederlandse televisie dat het leger helicopters had ingezet 'om nieuw geweld te voorkomen'. Dan begrijp ik het helemaal niet meer.
Wie pleegt er nu eigenlijk geweld? De bewoners van Soweto soms?

Terrorisme

Voor terrorisme ben ook ik doodsbenauwd. Terrorisme moet bestreden worden. Maar dan moeten we wel weten wat dat is. Terrorisme is niet het protesteren met verf tegen de Olympische Spelen; terrorisme ligt wel op de loer bij dreigende taal tegen joden, als onderdeel van sportbeleving. Terrorisme is niet de steen tegen het Zuidafrikaanse leger, maar wèl het geüniformeerde geweld van de Zuidafrikaanse staat tegen zijn onderdanen. Want als puntje bij paaltje komt is het aantal mensen dat het afgelopen jaar is vermoord door wat in ons nieuws 'terrorisme' wordt genoemd, kleiner dan het aantal mensen dat in Zuid-Afrika is gedood door politie, leger en huurlingen. Klakkeloos gebruik van woorden kan de waarheid verhullen of zelfs om zeep helpen.

Karel Roskam

Phil Ochs

Een tijdbewuste muzikant

Rond 1960 valt een herwaardering te konstateren voor de folk-muziek, met name in de Verenigde Staten. Men raakt wat uitgekeken op de Rock'n Roll terwijl tegelijker tijd, langzaam maar zeker het McCarthyisme (de heksenjacht op alles wat naar links riekt) op zijn retour is. Eerst zien we nog de niet-politieke folk de kop op steken (o.a. het Kingston Trio). Politiek was aanvankelijk nog te gevaarlijk, maar dat zou, naar later bleek, snel veranderen.

Weldra dient zich onder aanvoering van de nestor van de folk, Pete Seeger (zie het februari nummer '86 van Ego, blz. 18), een generatie van jonge folkartiesten aan. Bob Dylan, Tom Paxton en Joan Baez behoren tot de eerste golf, wat later gevolgd door Paul Simon, Buffy Sainte-Marie, Arlo Guthrie, Joni Mitchell en... Phil Ochs (1940-1976).

Het begin

Het zag er aanvankelijk niet naar uit dat Phil Ochs zo'n politiek bewust zanger zou worden. Zijn interesse voor de krijgsmacht bracht hem er toe zich aan te melden als student op de militaire academie. Uit onvrede met de Amerikaanse buitenlandse politiek breekt hij deze opleiding af en gaat journalistiek studeren. Wanneer hij in het begin van de zestiger jaren naar New York verhuist, vindt hij snel aansluiting bij de goed op gang komende folk-beweging. Daar in New York ontmoet hij Bob Dylan met wie hij langs de koffiehuizen en clubs trekt om er zijn protestsongs te laten horen.
De Amerikaanse buitenlandse politiek (de oorlog in Vietnam), het militarisme en de strijd van de zwarten voor gelijke burgerrechten in de V.S. zijn de belangrijkste thema's waar Ochs' messcherpe songs over gaan. Hij zet daarmee de traditie voort van de legendarische Woody Guthrie (1912-1967), dè grote Amerikaanse zanger uit de crisis-jaren. Wanneer Joan Baez een song van hem – There But For Fortune – over de hele wereld populair maakt, is zijn naam voor goed gevestigd.

Successen

Het is ook in deze periode dat hij diverse onvergetelijke nummers schrijft. Zoals het **White Boots Marching in a Yellow land,** op het hoogtepunt van de Vietnam-oorlog. Wat doen witte laarzen in een geel land? We hebben geprotesteerd en gevochten tegen de Duitse laarzen die diverse Europese landen binnenliepen. Maar wat hebben, in vredesnaam, Amerikanen te zoeken in een land dat deze mensen toebehoort?
Of het **The War is Over,** eveneens gericht tegen de opmars in Vietnam *('This country is too young to die')*, waarin hij het blinde geloof in de leiders op de korrel neemt.
Het militarisme krijgt er ongenadig van langs in zijn song **One More Parade.** Cynisch geeft hij zijn kijk op de militaire parades. Wij hebben ervoor betaald en wij vinden het allemaal even mooi, deze allemaal hetzelfde eruitziende mannetjes voorbij te zien trekken. Zelfs de weduwen van de vorige oorlog staan er nog naar te kijken en te wuiven.

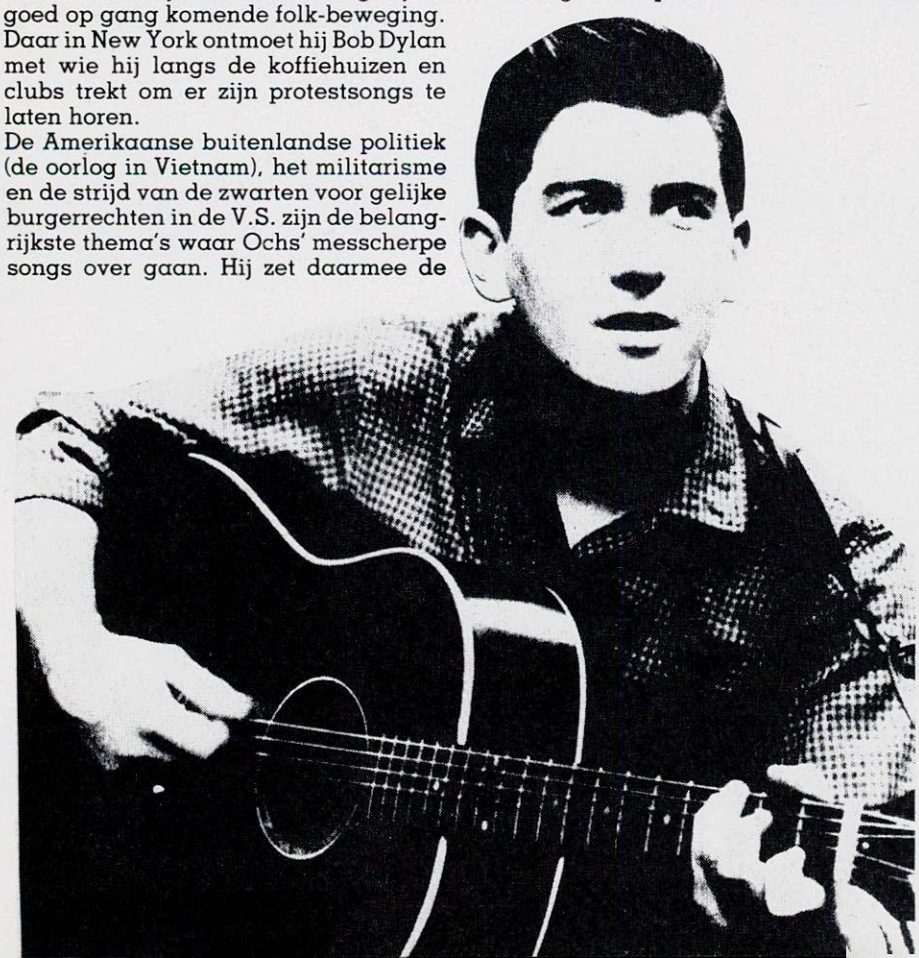

Ronduit koude rillingen krijg je van misschien wel zijn mooiste song **Knock on the Door.** Een prachtig nummer over de terreur die door alle mensen die leven onder een totalitair systeem wordt gevoeld:
'They came by the night, they came by the day,
Came with their guns to take us away,
With a knock on the door.'
En laat je vooral niet in de war brengen door een nieuw bewind met mooie leuzen, want:
'Now there is many new words and many new names,
The banner is exchanged but the knock is the same.'
Blijf ze nauwlettend volgen:
'Open your eyes and see what they do,
When they knocked over there, friend,
they're knocking for you.'

Het einde

Phil Ochs wordt op het eind van de zestiger jaren depressief. Een breuk dreigt zelfs de gezworen kameraden Dylan en Ochs voor goed te scheiden. De klap is ook hard. Het protest van de jaren zestig verflauwt en heeft tot niets anders geleid dan het aan de macht komen van de nog conservatievere Nixon. Ochs keert de V.S. de rug toe. Hij verblijft onder meer enige tijd in Engeland, waar hij zich weer bezighoudt met journalistiek werk. Bij terugkeer in de V.S. verzoent hij zich weer met Dylan. Treedt zelfs weer samen met hem op tijdens een benefietconcert voor de slachtoffers van de militaire junta in Chili. Kort daarna, niet in staat de leeggelopen akku weer op te laden, pleegt de tijdbewuste muzikant Phil Ochs, op 9 april 1976, zelfmoord.

Phil Ochs is misschien wel de meest radicale van de politiek bewuste songschrijvers uit die tijd. Door zijn direkte, cynische benadering van de zaken die hem beroerden, werd hij op grote schaal geboycot door de media. Zijn songs moesten door andere folk-artiesten als Joan Baez en 'Peter, Paul and Mary' naar een groot publiek worden gebracht. Ondanks zijn platen, zijn optredens in Carnegie Hall en Newport, z'n altijd aanwezig zijn bij protestmarsen en -demonstraties is Phil Ochs eigenlijk nooit echt bekend geworden. Ten onrechte zal men, na het beluisteren van zijn muziek, constateren.

Wessel Visser

Maakt het leger een vrouw van je?

Mijn zwager vond mij als jongen van 18-19 jaar maar een slappeling, ik was geen 'echte' jongen. Ik was niet te interesseren voor voetbal en evenmin voor het sleutelen aan motoren. Het ergste was echter mijn geringe interesse voor de leden van de andere kunne. Hoe vaak zal hij niet hebben gedacht: dat kan nooit zijn.
In 1975 leverde ik voor enige maanden mijn burgerkleding in voor het legergroen, ik werd soldaat. Mijn zwager was in een hoera-stemming. Hij was er van overtuigd dat ik daar zou leren wat thuis niet voldoende gelukt was: ik zou eindelijk de kans krijgen een 'echte' kerel te worden. In het leger zou ik volgens hem ontdekken dat 'echte' mannen niet voortdurend met de neus in de boeken zaten. In het leger zou ik leren dat kerels voortdurend smerige klauwen zouden hebben. Van de jongens in dienst zou ik leren dat het versieren van vrouwen het allermooiste was dat een kerel kon doen.

Negen jaar later publiceerde de journalist Marcel Bullinga het boek 'Het leger maakt een man van je' (zie: EGO, januari 1985). Bullinga laat onder meer zien dat mannen in het leger nogal 'mannelijk' met elkaar omgaan. In het leger zou daarom geen plaats zijn voor genegenheid tussen mannen. (Seksuele)mishandelingen en vernederingen van vrouwen en mannen zouden hier ook het gevolg van zijn. In tegenstelling tot mijn zwager is Bullinga links (progressief) te noemen. Ondanks deze verschillen in politieke ideeën zijn ze het over één ding met elkaar eens: het leger maakt een man van je. De laatste jaren horen en lezen we steeds vaker over misstanden in het leger, steeds vaker horen we dat soldaten onnodig worden vernederd. Komen de slechte eigenschappen van de 'echte' man pas goed in de krijgsmacht in het vizier?

De groep

Het leger bestaat uit honderden groepen, meestal exclusieve mannengroepen. Elk wapenonderdeel valt in verschillende groepen uiteen. De soldaten vormen een groep ten opzichte van het kader. De soldaten vormen onderling groepen, onder andere omdat ze een kamer met elkaar moeten delen. Om in het leger te kunnen 'overleven' heb je de steun nodig van een groep. Wil het leger blijven functioneren zoals het functioneert, dan kan het niet zonder die groepen. De groep is een machtig wapen. Maar ook een dubbelzinnig wapen. De groep kan bescherming bieden aan een individu, maar kan tegelijkertijd vernietigend zijn voor het individu. Wil je bescherming krijgen van de groep, dan moet je je aanpassen aan de (ongeschreven) regels van die groep. Wil het leger functioneren zoals het functioneert, dan worden individuen geacht zich aan te passen aan de (on) geschreven regels die de organisatie hanteert.

Maarten 't Hart beschrijft in de roman 'Ik had een wapenbroeder' hoe een vriendschap tussen twee soldaten zich ontwikkelt. De jongens zijn nog maar enige dagen in dienst als één van hen, Arthur, het volgende zegt: „Wat ik niet begrijp is (...) dat we niet dadelijk zo'n sergeant molesteren. Ik bedoel: je neemt het, je vindt het belachelijk maar je conformeert je toch. Je bent door de verandering van kleding en omgeving al zover dat je (...) die onredelijke eisen omtrent een bepaalde bewegingsvrijheid eigenlijk heel gewoon vindt. Vreemd is het (...) Je komt hier met de gedachte: ik laat me niet intimideren, maar door de verandering van kleding, door al die nieuwe, onbekende dingen en door die in het begin vooral zo onbegrijpelijke hiërarchie conformeer je je zonder veel protest. Ik had het niet van me zelf verwacht."
Eén van de jongens die Marcel Bullinga

Zeg maar dag met je handje... *Laat me niet lachen...* *Wat wou je me nou vertellen...*

Foto's Rienk-Jan Huizenga

interviewde zei het als volgt: „Je wordt na een tijd zoals zij dat willen. (...) Ik had al een hele tijd mee staan doen met exercitie zonder dat ik er maar één obstinate gedachte bij had. (...) Inwendig kun je nog zo'n sterke weerstand bieden aan dat proces van conditioneren en drillen, toch lukt het ze om van iedereen een goede soldaat te maken."

Regels

Arthur en de zegsman van Bullinga verbazen zich er over dat zij zich aanpassen aan de regels, de voorschriften die het leger geeft. Hoe is het mogelijk dat mensen zich aanpassen aan bepaalde regels, zelfs als ze daar moeite mee hebben?
Binnen elke groep, elke organisatie bestaan geschreven en ongeschreven regels waaraan mensen geacht worden zich te houden. Elke groep, elke organisatie vraagt van haar leden zich aan de daar geldende regels aan te passen, te conformeren. Een groot aantal van die regels ben je zelfs normaal gaan vinden.

Ook in het leger worden mensen een aantal regels bijgebracht. De leden van de krijgsmacht worden geacht bepaalde normen en waarden met elkaar te delen. Het je niet aanpassen aan die regels betekent dat je kans loopt 'gestraft' te worden, of door het kader of door je groepsgenoten.
Een hulpverleenster vertelde Marcel Bullinga onder meer het volgende: „Er heerst een ontzettende groepsdwang onder de dienstplichtigen. Ze moeten je niet als je niet mee doet aan drinken en naar de film gaan. Naar huis gaan is een geldige reden om niet mee te hoeven doen, daar word je later niet op aangekeken. Anders zijn er sancties."

Het je aanpassen aan een groepsnorm of een groepsoordeel kan een individu voordeel opleveren, het kan van belang zijn voor je eigen gemoedsrust. Voor de groep als geheel is het ook van belang dat er, naar buiten toe althans, een zekere mate van conformiteit bestaat. Als

Foto Henk Stadsman

Inspectie is dagelijkse routine

mensen gaan afwijken van een groepsnorm, dan is de kans groot dat zij op een afwijzing van die groep kunnen rekenen.
Hoe meer een groep een eenheid vormt, een belangrijke norm in het leger, hoe sterker ook de afwijzing is van degene die zich niet houdt aan die groepsnormen.

Hier ligt volgens mij één van de structurele problemen van de krijgsmacht (in vredestijd althans). De krijgsmacht traint mensen om als groep op te treden, als groep te denken. Dit betekent tegelijkertijd dat er weinig mogelijkheden zijn om af te wijken. De training in 'groepsdenken' is tegelijk een training in het afwijzen van afwijkingen, het jennen van jongens die niet mee kunnen komen. Het jennen van 'niet echte mannen' en vrouwen.

Zorgzaamheid

Het leger traint haar leden in gehoorzaamheid en zorgzaamheid voor elkaar (zelfhulp en kameradenhulp). In het leger leren de meeste mannen voor het eerst hoe ze een knoop moeten aanzetten, hoe ze hun schoenen moeten poetsen. Een 'goede' militair herken je aan zijn kleding, een 'goede' militair loopt er netjes bij. Kleding-inspectie is één van de dagelijkse routines in de krijgsmacht. Het leger maakt een man van je? 't Is maar hoe je het wilt bekijken.

Het leger verwacht gehoorzaamheid. Werd van vrouwen, met name in het huwelijk, niet hetzelfde verwacht? In die zin worden militairen getraind in gedrag dat 'traditioneel' aan vrouwen werd toegeschreven. Zelfhulp en kameradenhulp is niet meer dan een 'mannelijke vertaling' van de aan vrouwen toegeschreven eigenschappen 'zorgzaamheid' en leverancierster van intimiteit. Is het verstellen van het uniform en de aandacht voor het uniform 'mannelijk', omdát het in het leger gebeurt? Wordt het verstellen van kleding en de aandacht voor de kleding niet traditioneel aan de vrouw toegeschreven?

Het leger maakt een man van je. Volgens mij is het een mythe, waar mannen maar al te graag in willen geloven. Gehoorzaamheid aan de meerdere, de zorg voor elkaar en de zorg voor het uiterlijk worden buiten het leger veeleer als 'vrouwelijk' bestempeld. Een tweede dilemma voor de krijgsmacht, of zoals de Franse filosoof Foucault het zei: In het leger wordt de liefde tussen mannen onophoudelijk opgeroepen en tegelijk in een kwaad daglicht gesteld.

Klaas Soesbeek

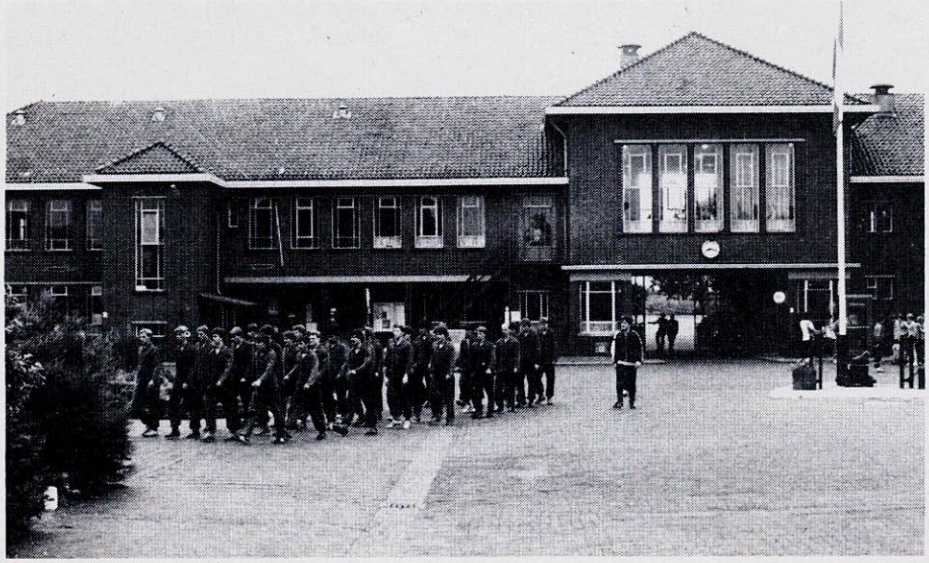

Foto Rienk-Jan Huizenga

De groep is een machtig wapen

EGO: springlevend bewijs van de feminisering van onze kultuur

Laat de bever en de zwarte ooievaar maar weer komen

De landbouw in de Europese Gemeenschap gaat het eigenlijk veel te goed. De produktie van zuivelprodukten, granen, wijn en ook wel vlees is zo hoog dat de boerenbedrijven alleen via enorme subsidies overeind kunnen worden gehouden. De markt voor landbouwprodukten is al heel lang uiterst kunstmatig. Voor de Europese belastingbetaler is de steun aan de boeren bijna niet meer te dragen. De rekenmeesters in het Europese hoofdkwartier in Brussel dringen dan ook op snelle maatregelen aan. Produktiebeperking (zoals de nu al beruchte superheffing) is één lijn waarop men zit. Een andere lijn is die van het onttrekken van grote oppervlakten grond aan de landbouw. Een uiterst rigoureus idee, met voor tal van boeren heel vervelende gevolgen. Maar wel een plan waar men op den duur niet omheen kan. Immers, de Europese landbouw is echt wel aan één of andere vorm van sanering toe.

Volgens de nog vage plannen zou Nederland meerdere tienduizenden, zoniet honderdduizenden hectaren moeten inleveren. Waar die kunnen worden gevonden is uiteraard de vraag. Moeten het hele gebieden tegelijk zijn of gaat het om een plukje hier, een stukje daar? De eigenlijke discussie moet binnen de landbouw nog beginnen. Geen wonder, de boeren die hun bedrijf bijna allemaal willen behouden, hebben geen haast het onderwerp aan te zwengelen.
Wie wel een beetje op het vinkentouw zit, is de natuur- en landschapsbescherming. Die heeft de afgelopen tientallen jaren heel wat aan de moderne landbouw moeten prijsgeven. Moderne ruilverkavelingen, mestproblemen, chemische bestrijdingsmiddelen, ontwatering, zure regen: de landbouw droeg heel wat steentjes bij in de achteruitgang van natuur, milieu en landschap in ons land. Nu de landbouw in de toekomst misschien gronden zal moeten afstoten, ruikt de natuur- en landschapsbescherming haar kansen. Er doemen plotseling mogelijkheden op om iets van het verloren terrein terug te winnen. Het tijdperk van defensieve reacties (steeds maar weer inleveren, het dweilen met de kraan open) kan men nu achter zich laten. Met eigen voorstellen, eigen initiatieven is het mogelijk zaken in gang te zetten die tot voor kort als ondenkbaar werden afgewezen. Eén van de plannen (afkomstig van een aantal landschapsarchitecten van Staatsbosbeheer) is de natuur langs grote rivieren als de Rijn, de Waal, de Maas en de IJssel nieuwe kansen te geven. Een even onverwachte als interessante suggestie.

Getemde rivieren

Rivieren zijn grote natuurlijke systemen. Dat lijkt zo voor de hand te liggen dat bijna iedereen het vergeten is. Misschien komt dat ook omdat in ons land de grote rivieren geheel getemd zijn. Kloeke winterdijken zorgen er voor dat zelfs bij extreem hoge waterstanden het achterland geen gevaar meer loopt. Bij plotseling erg hoog water is er misschien hoogstens een aantal koeien die 's nachts in aller ijl naar de stal worden gehaald of een camping die onder loopt. Meer niet.
Het zijn dus andere tijden dan de Middeleeuwen, waarin ons hele rivierengebied bijna een niemandsland was. Het water had er vrij spel tot in rivierbossen en grote moerassen toe. Alleen op wat zanderige verhogingen vlak langs de rivier was er voor de schaarse bevolking grond zonder natte voeten. Vanuit die eerste nederzettingen zijn de eerste rivierdijken aangelegd. Daarvoor was een straffe organisatie en discipline nodig. Geen wonder dat allerlei hoge heren en vooral de geestelijkheid van die dagen zich er stevig tegenaan bemoeiden. Een eeuwenlang gevecht met het water begon. Aanvankelijk een echt monnikenwerk met veel tegenslagen. Nu met de vaak wat overdreven rivierdijkverzwaringen vooral een technische klus.
Heel vaak faalden de bedijkingen. Er kwamen dijkdoorbraken. Het kolkende water sloeg vlak achter de dijk soms stevige gaten. We kennen ze nu als wielen of walen. Langzaam dichtgegroeid met waterplanten en omgeven door geboomte zijn het prachtige natuurlijke elementen in het voornamelijk agrarische rivierenland. Overigens zorgen ook oude eendenkooien, grienden, de soms bijzondere begroeiing van de dijken, het vogelleven in de uiterwaarden en de bijna verlande oude rivierarmen voor een heel wisselend beeld langs en tussen de grote rivieren.

Gemorrel

Toch is datzelfde rivierenland niet kunnen ontkomen aan de malaise die alle natuur en landschap in Nederland de laatste tientallen jaren heeft ondergaan. Het is eigenlijk al begonnen toen men aan het eind van de vorige eeuw de Maasmonding verlegde van de Waal bij Loevestein naar de Bergse Maas bij Geertruidenberg. Op tal van plekken heeft men bovendien de Rijn en de Maas gekanaliseerd en/of rechtgetrokken. Nog steeds wil men aan de rivieren morrelen. De bocht bij de Ooypolder (bij Nijmegen) blijkt voor de scheepvaart een lastig te nemen hindernis. Met name nu er steeds sneller en in grotere eenheden wordt gevaren. Proeven met de zesbaksduwvaart moeten uitwijzen hoe het allemaal uitpakt. Het zal overigens zeker nog wel even duren voordat de prachtige Ooypolder aan het idee van 'steeds groter, steeds beter' wordt opgeofferd. Als het al ooit zover komt. De natuur- en milieubescherming is erg taai tegenwoordig.
Overigens toont een en ander aan dat men rivieren als de Rijn en de Maas tegenwoordig vooral als scheepvaartroutes ziet. Niet ten onrechte, want er worden enorme hoeveelheden goederen over de rivieren vervoerd. De druk-

Foto Jan van de Kam

Langs de grote rivieren (hier de Lek bij Vianen) is nog rust en ruimte

ke scheepvaart geeft veel zorgen over de veiligheid i.v.m. allerlei chemische stoffen. Die zitten er al voldoende in het water. De kwaliteit van het Rijnwater (de Maas haalt wat dat betreft de Rijn al aardig in) is nog steeds niet om over naar huis te schrijven. De drinkwaterbedrijven zitten er regelmatig door in de problemen, de tuinders in het Westland ook en niet te vergeten de natuurbeschermers die veel vervuild slib voor hun neus krijgen.

Dan is er langs de rivieren de zaak van de ontgrondingen. Duizenden, tienduizenden jaren hebben de grote rivieren grind, zand en klei langs de oevers van de rivieren gedeponeerd. Een presentje van moeder natuur, waarop al eeuwen de steenfabrikanten inspeelden. De laatste tientallen jaren zijn de ontgrondingen in een zo hard tempo uitgevoerd dat heel nieuwe landschappen zijn ontstaan. Vooral in Noord-Limburg was het raak. De recreatie profiteert nu van die grote plassen, waar prima gezeild en gesurfd kan worden.
Tenslotte is er de landbouw in de uiterwaarden. Heel lang was die erg extensief. Het ging voornamelijk om het weiden van jongvee en ook wel van paarden. Maar de laatste tijd hebben de boeren de neiging de uiterwaarden steeds meer te gaan bewerken. Niet alleen in de vorm van kunstmeststrooien, maar ook door er maïs te gaan telen. Een eeuwenoude situatie met een bijzondere begroeiing van kruiden en grassen is in een snel tempo verdwenen.

De rivier laten gaan

De landschapsarchitecten van Staatsbosbeheer willen het dus allemaal heel anders. Zij willen de produktielandbouw in de uiterwaarden inleveren voor een duidelijk meer natuurlijke situatie. Zomer en winter zou het water in de uiterwaarden weer vrij spel moeten krijgen. Op een aantal plaatsen zouden

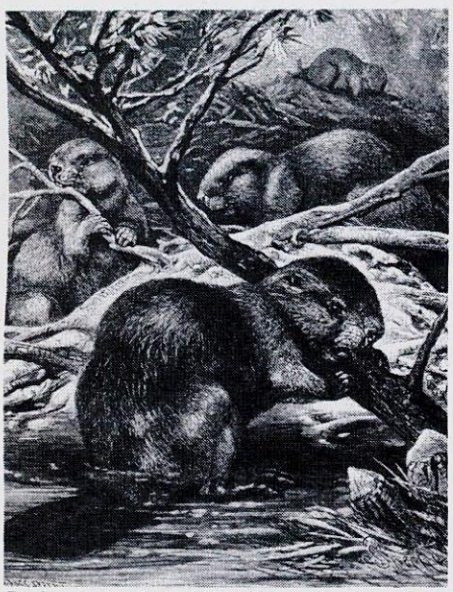

De bever is sinds 1825 uit ons land verdwenen, maar wie weet komt het dier nog eens in nieuw te maken natuurgebieden terug.

Foto Jan van de Kam

Kan er langs de grote rivieren een soort sfeer als hier (de Vlooiensloot in de Biesbosch bij laag water) worden geschapen?

daartoe de zomerdijken moeten verdwijnen. De rivier krijgt dan de kans zijn eigen patroon te gaan volgen. Vanzelfsprekend, de natuur als verkeersader blijft onaangetast. Maar langs de rivier is met minder menselijke ingrepen plotseling heel wat aan natuurlijke ontwikkelingen mogelijk. In sommige uiterwaarden kan zelfs een soort natuurbos ontstaan. De biologen hopen daarin op de terug komst van de zwarte populier, een soort die nu in ons land bijna niet (meer) voorkomt. Ook zijn er mogelijkheden voor een aantal diersoorten. De bever bijvoorbeeld. Dit dier is sinds 1825 (uitvoerig is bekend hoe het laatste exemplaar er aan ging) in ons land uitgestorven. Herintroductie stuit links en rechts op moeilijkheden, maar in het nieuw te scheppen rivierlandschap zijn er voor de bever misschien goede kansen.

Die zijn er zeker ook voor insekten-etende vogels. In kommen waar het water maar weinig in beweging is, krijgen insekten vooral hun kans. Maar ook voor andere vogels is plotseling weer meer plaats. En beslist niet voor de kleinste. Misschien komt de lepelaar wel weer langs de rivieren terug of de ooievaar, de aalscholver en de kwak. Met name wordt hier door biologen de zwarte ooievaar genoemd, een opvallende maar in ons land lang niet geziene verschijning.
Maar in zo'n brede strook aan weerszijden van de grote rivieren zijn er ongetwijfeld ook plaatsen waar toch een soort grasachtige plantengroei het beeld beheerst. Bijzondere grassen en kruiden krijgen dan de kans weer terug te komen. De intensieve landbouw had hen al te veel uit de uiterwaarden verdreven. Tegelijkertijd openen die situaties met veel gras de mogelijkheid toch nog wat veeteelt te bedrijven. Misschien niet zo intensief, misschien met maar weinig koeien en/of mestvee per hectare, maar wel geschikt om dit terreintype voor verder dichtgroeien te behoeden.

Realiteit?

Hoe groot is nu het realiteitsgehalte van zo'n plan? Gaat het alleen om een leuk opwerpertje of is het mogelijk binnen een aantal jaren toch aan de slag te gaan? Het is vrij eenvoudig het hele idee, ieder idee, de grond in te boren. Al was het in dit geval alleen maar door de vraag te stellen, wat er dan met de boeren in de uiterwaarden moet gebeuren. In het plan van de mensen van Staatsbosbeheer is voorzien in een nieuwe ruilverkaveling van bijvoorbeeld het gebied tussen de Waal en de Nederrijn/Lek. Dat zijn de oude komkleigronden die eigenlijk pas na 1945 goed zijn ontgonnen. De landbouwbedrijven die toen ontstaan zijn, blijken nu echter al weer te klein. Er is een soort tweede generatie ruilverkaveling voor nodig om veel bedrijven echt levensvatbaar te houden. Binnen dat geheel zou moeten worden bekeken of een aantal boeren vanuit de uiterwaarden nieuwe bedrijven in het achterland zouden kunnen krijgen. Een andere mogelijkheid is uiteraard de bestaande bedrijven in de uiterwaarden in sterke mate te extensiveren. Maar is het voor de huidige boeren wel aantrekkelijk een bedrijf te runnen dat het moet hebben van mestvee, vee dat af en toe voor het hoge water moet vluchten op een afgelegen rest van een oude steenfabriek?

Maar waar een wil is, is een weg. Dat geldt zeker ook in bestuurlijk opzicht. Daar is met zo'n plan nog heel wat te verhapstukken. Momenteel spelen langs iedere rivier Rijkswaterstaat, de provincie, de gemeente, het waterschap en tal van particuliere instanties een rol. Dat wordt eindeloos praten, overleg, wachten enz. Het plan is om een soort 'waardschap' in het leven te roepen, die alle (soms heel uiteenlopende) belangen coördineert. Het is altijd heel vervelend dat juist zulke zaken zo lang moeten worden overdacht, zo veel tijd vergen. De landschapsarchitecten, de biologen, de natuurbescherming wil zeker wel spoedig aan de slag. De Europese belastingbetaler dienen en tegelijkertijd een stuk natuur opnieuw in Nederland halen. Het kan eigenlijk niet beter. Ja, laat die rivieren maar een beetje ouderwets uitwaaieren in het landschap, laat het rivierbos, de bever, de zwarte ooievaar maar weer komen...

Frits Maas

Woody Allen in grote zalen

Het is me altijd een persoonlijk genoegen om een film voor u te bespreken die ik als een kadootje beschouw. Zo'n film is de nieuwe Woody Allen, *'Hannah and her sisters'*. In Amerika een enorm succes, en in ons land z'n zegetocht begonnen in de grote zalen. Dat zegt iets voor Woody Allen, die een zeer trouwe, maar tot nu toe vrij beperkte kring bewonderaars had. Hannah zal daar verandering in gaan brengen, want deze film bezit alle kenmerken van een loepzuivere Allenproduktie en is toch voor een groot en gedifferentieerd publiek toegankelijk en zeer genietbaar.

'Hannah and her sisters' gaat, de titel zegt 't al, over Hannah, een actrice die getrouwd is geweest met Mickey maar nu gelukkig is met Elliot. Mickey is een hypochonder die z'n draai niet erg kan vinden sinds z'n scheiding van Hannah. Hij komt nog wel gewoon bij haar thuis, ook om z'n twee zoontjes te zien. Die zoontjes zijn niet echt van hem: ze werden via K.I. met het zaad van hun beste vriend tot stand gebracht, een trauma dat hevig aan de onzekere Mickey knaagt. Holly, de ene zuster van Hannah, is vrij neurotisch. Ze drijft samen met een vriendin een cateringbedrijf, maar hoopt ooit carrière te maken als zangeres of cabaretière. Ze is één keer met Mickey uit geweest, maar hoe hilarisch dat uitstapje ook verliep, ze heeft er geen beste herinneringen aan. Mickey ook niet trouwens: hij vergelijkt de ontmoeting met een 'nazi-proces'.
Lee, de tweede zus van Hannah, leeft samen met een zwaarmoedige kunstschilder, die niemand wil zien en die zijn vriendin beschouwt als zijn schakel met de buitenwereld. Een rol die Lee niet erg kan appreciëren, want als blijkt dat Elliot, de echtgenoot van Hannah, dodelijk verliefd op haar is, is er maar weinig meer nodig om haar te doen besluiten, de schilder vaarwel te zeggen en op zichzelf te gaan wonen. De ouders van Hannah, Lee en Holly spelen ook een belangrijke rol in het geheel. Zij waren vroeger beroemde varieté-artiesten, maar zijn nu gepensioneerd. De moeder drinkt bij vlagen hevig en maakt haar man dan de bitterste verwijten. Hij van zijn kant verafschuwt haar in dat soort situaties, omdat ze dan haar normbesef kwijtraakt en met mannen gaat flirten, die haar zoons konden zijn. Maar ze hebben ook goede tijden, en dan roemen ze elkaars wapenfeiten uit hun gloriedagen.
Hannah fungeert min of meer als de spil van dit roerige wereldje. Ze is geduldig, begrijpend, gastvrij. Ze leent haar zuster Holly voortdurend geld, ze troost haar moeder in haar depressies, ze beurt Mickey op als dat nodig is. Boos wordt ze pas, wanneer Holly een toneelstuk schrijft waarin allerlei details uit hàar privéleven blijken te zijn verwerkt. Ze weet niet, dat haar man een relatie met haar zuster Lee onderhoudt, en dat Lee alle persoonlijke informatie die ze van haar minnaar krijgt, niets vermoedend weer doorvertelt aan Holly. Gelukkig blijkt hun huwelijk toch sterker dan Elliot dacht, want hij kan maar niet besluiten om bij Hannah weg te gaan, al merkt zij duidelijk dat er iets is dat hem dwars zit, en wordt ze diep wanhopig doordat hij er niet over wil praten. Maar Lee begint 't wachten zat te worden, en op een dag neemt ze een andere minnaar, een jonge, vrije vogel. Holly heeft een nieuw script geschreven en nadat ze Mickey in een platenzaak heeft ontmoet, besluit ze haar produkt aan hem voor te lezen. Hij is tenslotte zelf copywriter en kan 't wel beoordelen. Mickey is verrukt van het werk en uiteindelijk blijkt er tussen de zus en de ex ▶

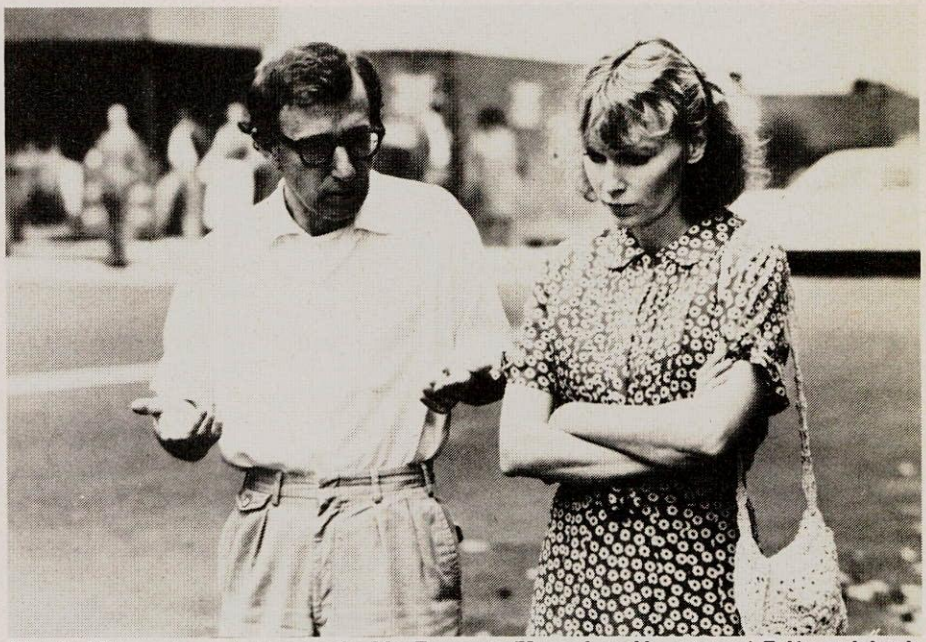

Woody Allen regisseert zijn vriendin Mia Farrow in 'Hannah and her sisters'. Zelf speelt hij de rol van haar ex-man Mickey.

Mia Farrow, Barbara Herschey en Dianne Wiest als Hannah en haar zusters Lee en Holly

film in 't kort

Tom Conti en Teri Garr in 'Miracles'

Miracles

Bij het uitkomen van 'The Delta force' heb ik er indertijd al mijn verbijstering over uitgesproken, dat kwaliteitsacteurs en -actrices kennelijk ook voor geld te koop zijn. Dat was naar aanleiding van het stuitend optreden van Hannah Schygulla in die Chuck Norris-egotrip. En opnieuw blijkt iemand van grote reputatie uit Europa te zijn gezwicht voor het grote Amerikaanse geld. Tom Conti hoeft zich niet zo diep te schamen als Schygulla, want **Miracles**, de film waarin hij een arts speelt die na vele onwaarschijnlijke avonturen weer met zijn mooie blonde ex-vrouw wordt verenigd, is best onderhoudend te noemen. Maar wennen is 't wel. Wat staat ons nu nog te wachten? Helmut Berger hebben we tenslotte ook al in Dynasty gezien. Regie was van Jim Kouf.

Down and out in Beverly Hills

Wat Paul Mazursky maakt is vrijwel altijd leuk. Neem nu weer **Down and out in Beverly Hills.** Een steenrijk gezin, bestaand uit vader, moeder, dochter en zoon, weet met het leven niet zoveel raad. Mams verveelt zich, dochter heeft anorexia, zoon heeft identiteitsproblemen, vader heeft teveel geld plus een relatie met het dienstmeisje. Op een dag probeert een arme zwerver zich in het zwembad van de familie te verdrinken. Aanleiding voor Paps om royaal uit te halen en de man in z'n gezin op te nemen. Alle gezinsleden krijgen op hun manier met de nieuwe huisgenoot te maken, tot de neurotische hond Matisse

Nick Nolte als zwerver in 'Down and out in Beverly Hills'

toe. Aan 't eind van de film heeft vader wel een beetje spijt dat hij de zwerver in 't begin niet zijn gang heeft laten gaan, want de redding blijkt een hoop narigheid te hebben veroorzaakt. Maar de kijker heeft dan twee uur lang kunnen genieten van de genadeloze kijk van Mazursky op het leven van de nouveau riche in Amerika! Hoofdrollen zijn voor Nick Nolte, Bette Midler en Richard Dreyfuss.

The man with one red shoe

Net als Gene Wilder, die van 'Un elephant, ca trompe enormement' de Amerikaanse vertaling maakte in de vorm van 'The woman in red', zo heeft Stan Dragoti nu een Amerikaanse versie gemaakt van 'Le grand blond avec une chaussure noire'. Tom Hanks speelt de hoofdrol in deze prima komedie, die fors de draak steekt met het Amerikaanse veiligheidssysteem. Twee hoge omes bestrijden elkaar om een promotie binnen de burelen van de FBI. Ze brengen elkaars teams op een dwaalspoor, saboteren elkaars afluisterapparatuur en denken bij alles wat ze doen in de allereerste plaats aan zichzelf en pas in de allerlaatste plaats aan het landsbelang. Op een Jacques Tati-achtige manier worden alle grappen uitgewerkt. Naast de leuke hoofdrol van Hanks zitten er zeker zes prima bijrollen in, met een persoonlijke Oscarnominatie van Charles Durning, en een aanmoedigingsprijsje voor Jim Belushi.

Stammheim

In de sobere, indrukwekkende film **Stammheim** worden de vier leden van de beruchte Baader-Meinhofgroep nog éénmaal voor het voetlicht gehaald. Het proces tegen de vier terroristen is gedramatiseerd en blijkt als verhaal nog altijd boeiend. De twee vrouwen en

De vier leden van de Baader-Meinhofgroep worden naar de rechtszaal vervoerd. Scène uit 'Stammheim'.

twee mannen komen ruim aan 't woord, en tegenover hen de rechters en advocaten. Wat de film zo geloofwaardig maakt is het feit, dat de vier niet als martelaren worden voorgesteld. Ze krijgen de kans om hun beweegredenen toe te lichten, maar uit getuigenverklaringen wordt toch duidelijk dat ze in feite geen haar beter zijn dan de mensen tegen wie ze hun acties richtten. De hele film speelt zich af in de cellen van de verdachten en in de rechtszaal. Er wordt uitstekend geacteerd. Enige kennis van de jongste geschiedenis van Duitsland strekt tot aanbeveling, maar ook zonder dat boeit de film zonder meer. Regie was van Reinhard Hauff, voor het scenario tekende Stefan Aust. Niet wat je noemt een uitje, wel zeer verhelderend en leerzaam.

A fine mess

Nog even lachen met Blake Edwards, die in een paar verloren weekjes **A fine mess** in elkaar zette. Zeker niet zijn sterkste film, maar een vakman als hij verloochent zich nooit. Ted Danson, bekend als barkeeper uit de televisie-serie Cheers, speelt ook hier een vrouwenjager. Hij is acteur en moet voor filmopnamen in een manege zijn. Daar vangt hij bij toeval het gesprek tussen twee slechterikken op, die een kostbaar renpaard een drug blijken te hebben toegediend. Het beestje wint weliswaar een aantal races, maar stort dan dood neer. Wanneer de beide boeven ontdekken dat Danson teveel weet, wordt de jacht met groot materiaal ingezet en daar blijkt de rest van de film mee gevuld te kunnen worden. Slapstick in een modern jasje. Er gaat niets boven Laurel en Hardy, dat wordt wel duidelijk na A fine mess, maar vervelen zult u zich ook niet. Naast Danson o.a. aardig werk van Howie Mandel, Maria Conchita Alonso, Richard Mulligan en Paul Sorvino.

L.v.O.

▶ van Hannah een mooie liefde op te bloeien.
Er zitten een paar sublieme momenten in deze toch al consequent briljante film. De ontmoeting tussen Mickey en Holly in de platenzaak bijvoorbeeld. En de lunch van de drie zusjes in een trendy lokaliteit.
Mia Farrow, enorm in haar voordeel veranderd sinds ze de vriendin van Woody Allen is, speelt Hannah. Michael Caine blijkt uitstekend te passen in de Woody Allen-sfeer als de man van Hannah, hopeloos verliefd op Lee, een mooie rol van Barbara Herschey. Woody zelf is Mickey, die vlak voor het einde van de film de verrassing van z'n leven gepresenteerd krijgt van Holly, die wordt gespeeld door Dianne Wiest. Voor mij is zij de ongekroonde koningin van deze film: onstabiel en toch innemend, stuurloos en toch niet stuk te krijgen, niet mooi maar wel aanbiddelijk. Kleinere rollen zijn er nog voor Daniel Stern, Max von Sydow, Sam Waterston, Carrie Fisher en Maureen O'Sullivan, de moeder van Mia Farrow. Ook zeven van de acht (deels geadopteerde) kinderen van Farrow doen mee. Een belevenis!

Leo van Opzeeland

als niemand
luistert
naar niemand
vallen er doden
in plaats van

woorden

jana beranová

amnesty international 3e hugo de grootstraat 7 amsterdam
tel. 020 - 84 79 05
giro 45 40 00

Foto-portretten

Martien Sleutjes exposeert van 6 oktober tot en met 7 november foto-portretten in de grote zaal van het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 (achter het stadhuis) te Utrecht.
Geopend op werkdagen van 10 tot 17 uur, toegang vrij.

Hoewel hij pas sinds kort met zijn foto's in de openbaarheid treedt is Martien Sleutjes (33) al twaalf jaar een gepassioneerd portretfotograaf. Hij is voornamelijk autodidakt, maar volgde ook een scholingskursus bij de journalistieke fotograaf Eduard de Kam.
Zijn werk bestaat grotendeels uit portretten, zowel van mannen als van vrouwen. De tentoonstelling bestaat uit drie gedeelten, overeenkomstig de ontwikkeling in zijn fotografisch bezig-zijn. In de laatste periode maakt hij veel foto's in geïmproviseerde studio's, zowel portretten als halfnaakten en naakten van vrienden en kennissen. Hij sluit in dit opzicht aan bij de fotokunst van Hans van Manen en Erwin Olaf. Deze fotografen hebben hem ook aangezet tot exposeren en publiceren, hetgeen reeds resulteerde in exposities in Amsterdam en Rotterdam.

Voorts publiceerde Martien Sleutjes in verschillende tijdschriften, waaronder Homologie, Rosa Flieder, Lover, Humanist en De Nieuwe Linie. Ook in de toekomst wil Martien Sleutjes aan studiefotografie blijven doen, waarbij hij in technische perfektie streeft naar het werk van Van Manen en Olaf, gekombineerd met de liefderijke fotografie van Michel Amet.

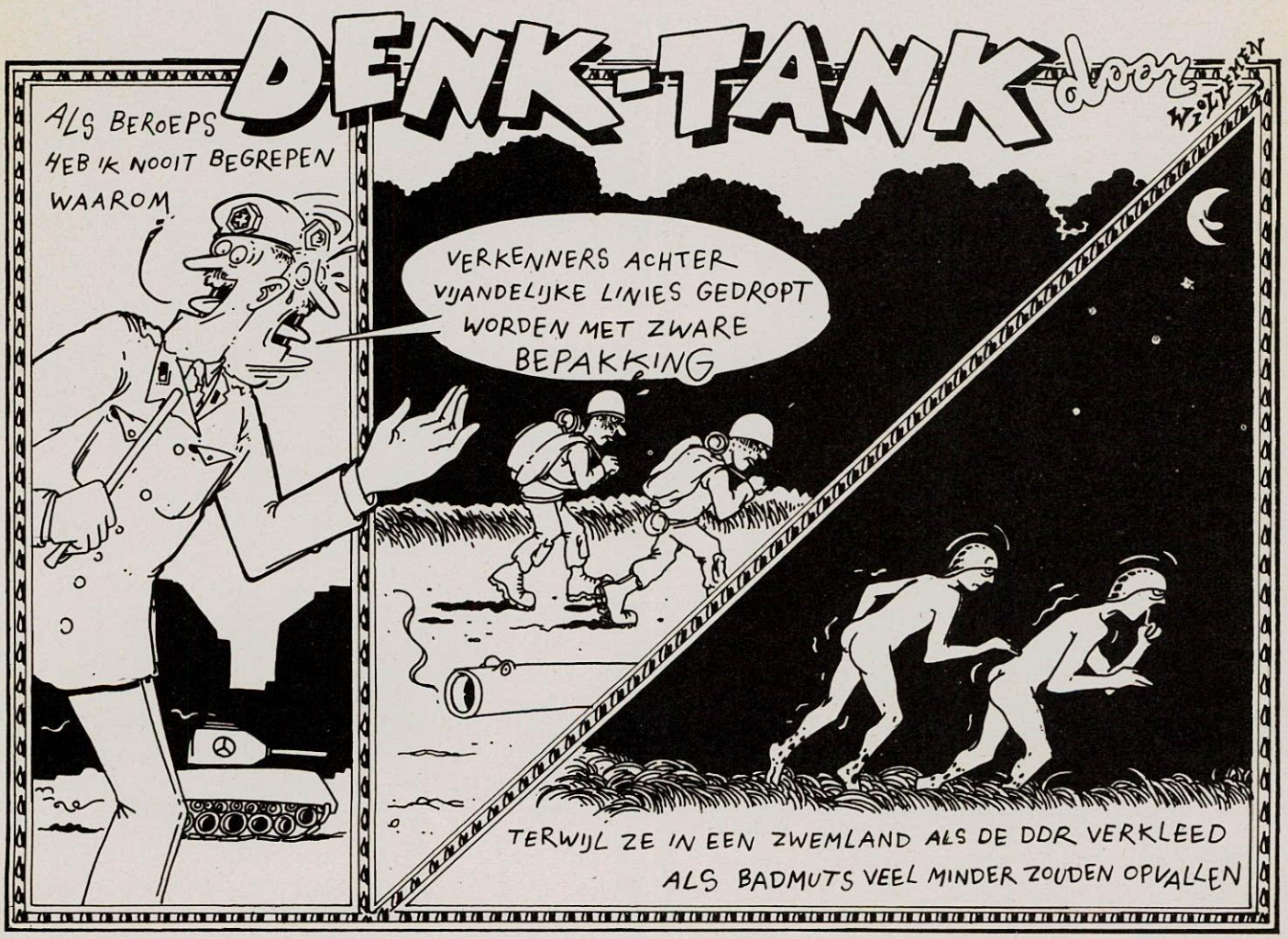

Het HMT

Een jeugdbelang dus van groot belang

HMT 'De Huneberg' in Havelte

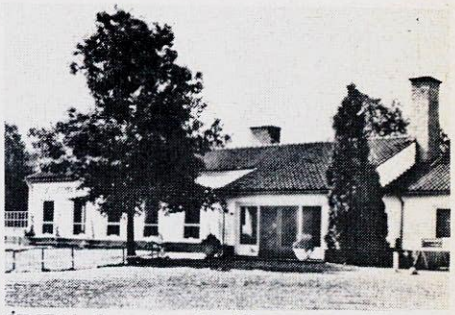

HMT 'de Leemberg' in Nunspeet

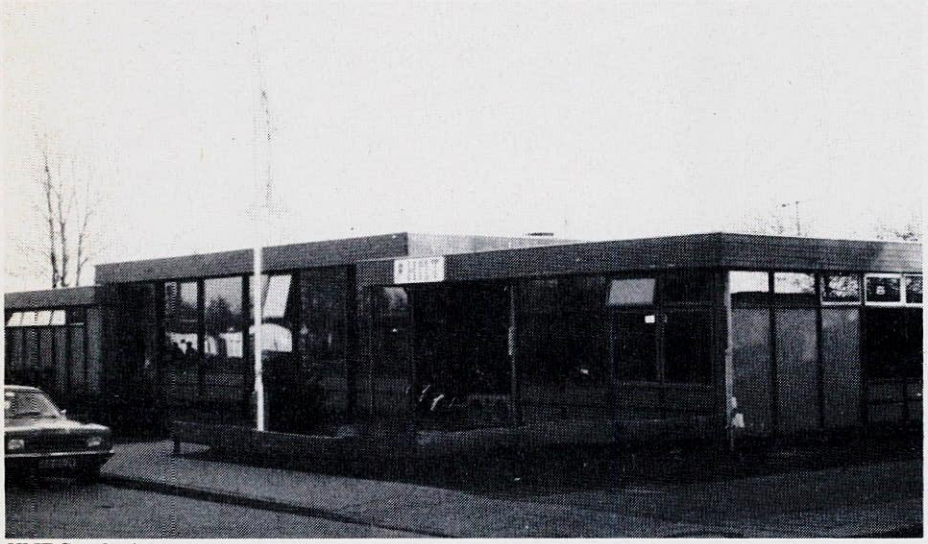

HMT Seedorf

Foto's Wim Heij

HMT 'de Woldberg' in 't Harde

Twintig jaar ben je, ongeveer althans, midden in het groeiproces naar volwassenheid. Technologische ontwikkelingen en vooruitgang op sociaal en ekonomisch terrein maken gespannen toekomstverwachtingen realistisch. Aan de andere kant pakken donkere wolken van bedreigingen in de persoonlijke levenssfeer, verloedering van het milieu en schrijnende toestanden in de Derde Wereld zich samen boven toekomstland.

Tussen hoop en zorg sta je dan als dienstplichtige oog in oog met de militaire samenleving. Veertien maanden moet je het er uithouden.
Of je nu voor of tegen een leger bent, momenteel wordt hier in Nederland de dienstplicht namens de meerderheid van de bevolking opgelegd. Daarom ook heeft diezelfde bevolking een kollektieve taak de dienstplichtigen te steunen als ze dat nodig blijken te hebben.

Met dit uitgangspunt deed de Stichting Humanistisch Thuisfront in de tweede week van september een beroep op donateurs onder de Nederlandse bevolking, om mee te helpen de humanistische militaire tehuizen in stand te houden. Want dáár vinden de dienstplichtigen, die dat willen, een rustpunt dat méér biedt dan alleen ontspanning, een drankje met al dan niet een gevulde koek en disco-achtige afleiding.

Daarbij werd nogmaals aandacht gevraagd voor het HMT in Seedorf (West-Duitsland), dat reeds lange tijd in zorgelijke staat van aftakeling verkeert. De lang geleden geplande verbouwingen zijn door de ambtelijke molens van Nederlandse èn Westduitse zijde vertraagd en de te verwachten bouwkosten lopen alsmaar op. Een laatste krachtsinspanning is nu nodig om de verbouwing – die meer het karakter van nieuwbouw krijgt – tot een goed begin te brengen.
Het bestuur en de tehuisleiders van het Humanistisch Thuisfront zijn ervan overtuigd dat dit warempel wel zal lukken. Voor zover ook u een bijdrage aan deze aktie wilt geven: dat kan op postgiro 20540 t.n.v. Stichting Humanistisch Thuisfront, Zwolle.

Loebas Oosterbeek

kun je nog lezen – lees dan mee

berichten

De politionele acties

Op donderdag 27 en vrijdag 28 november 1986 organiseert de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht een tweedaags symposium over de politionele acties in het voormalig Nederlands-Indië. Beide dagen vinden plaats in de Nieuwe Kerk aan het Spui te Den Haag. Deze politionele acties uit de jaren 1947 en 1948 worden geanalyseerd door een team van voornamelijk historici, samengebracht op initiatief van prof. dr. G. Teitler van het KIM, het Koninklijk Instituut voor de Marine.

De eerste dag - 27 november - onder voorzitterschap en dr. L.G.M. Jaquet, die tevens het openingswoord zal spreken, heeft een meer Nederlands/politiek karakter. Sprekers en onderwerpen:
(1) Dr. P.F. Maas: 'Leger te gelde', financiële aspecten van de politionele acties.
(2) Prof.dr. J.Th.M. Bank: Politieke besluitvorming en politieke zorg rond de strijdkrachten in Indië.
(3) Drs. J.W.M. Schulten: Vrijwilligers en weigeraars: propaganda, voorlichting, thuisfront.
(4) Mw.drs. P.M.H. Groen: 'Operatie Product', strategie en besluitvorming betreffende de eerste politionele actie.

De tweede dag - 28 november - onder voorzitterschap van dr. C.M. Schulten, heeft een meer Indonesisch/militair karakter. Sprekers en onderwerpen:
(5) Prof.dr. J.A.A. van Doorn: De planters belegerd: de positie van de Europese planters tussen Nederlandse steun en Indonesisch verzet.
(6) Dr. P.J. Drooglever: De samenstelling van de Indonesische strijdkrachten als onderhandelingsthema.
(7) Drs. J.A. de Moor: Het Korps Speciale Troepen: tussen marechausseeformule en politionele actie.
(8) Prof.dr. G. Teitler: Een vergeten strijd: zeepolitie, smokkel, infiltratie.

Belangstellenden wordt verzocht zich vóór 10 november als deelnemer op te geven door het overmaken van *f* 60,— voor twee dagen (incl. documentatiemap, koffie, thee en lunches) op het gironummer van de SMK, 47 95 13, onder vermelding van 'politionele acties' en de naam van de deelnemer. Bij deelneming aan één van beide dagen is *f* 30,— verschuldigd. Bij overmaking s.v.p. duidelijk aangeven voor welke dag men betaalt. Studerenden kunnen korting krijgen (telefoon 070-46 12 59). Alle nadere informatie bij het bureau van de SMK, Bachmanstraat 1, 2596 JA Den Haag.

Aan het bestaan van engelen mag van paus niet getwijfeld worden

ROME (AFP) — Paus Johannes Paulus II heeft woensdag „de grote verwarring" onder katholieken over engelen aan de kaak gesteld. Volgens de paus „bestaat het risico dat deze verwarring wordt aangezien voor doctrine van de Kerk, wat zij niet is, en dat zij de belangri... waarheid doet vergeten".

De paus sneed het onderwerp aan tijdens zij... „bestaan van engelen „slechts ontkend wordt d... van alle tijden. Als men zich van de engelen w... schrift en de ganse heilsgeschiedenis hersch...

Een naaste medewerker van de paus, m... schreef onlangs dat theologen die het best... „lugubere vleermuizen" zijn. Volgens Del T... en geest, hoewel iedere engel een ander ge... vorm."

Dat 'gestoorde' lijkt niet te gelden voor de paus; die heeft blijkbaar contact met engelen...

Errobé

(Uit: De Volkskrant)

Bisschoppen zijn contactgestoord..

Rooms-katholieken in Nederland moeten oppassen niet gestoord te raken. De Nederlandse bisschoppen lijden wel reeds aan chronische contactstoornissen, iets wat ze gemeen hebben met psychopaten.

Als kerkleden nalaten dit zwaar gestoorde gedrag te leren onderkennen, en daarmee met zulke stoornissen leren om te gaan, lopen ze kans dat ze „zich in de irrealiteit begeven" en zelf ook gestoord raken.

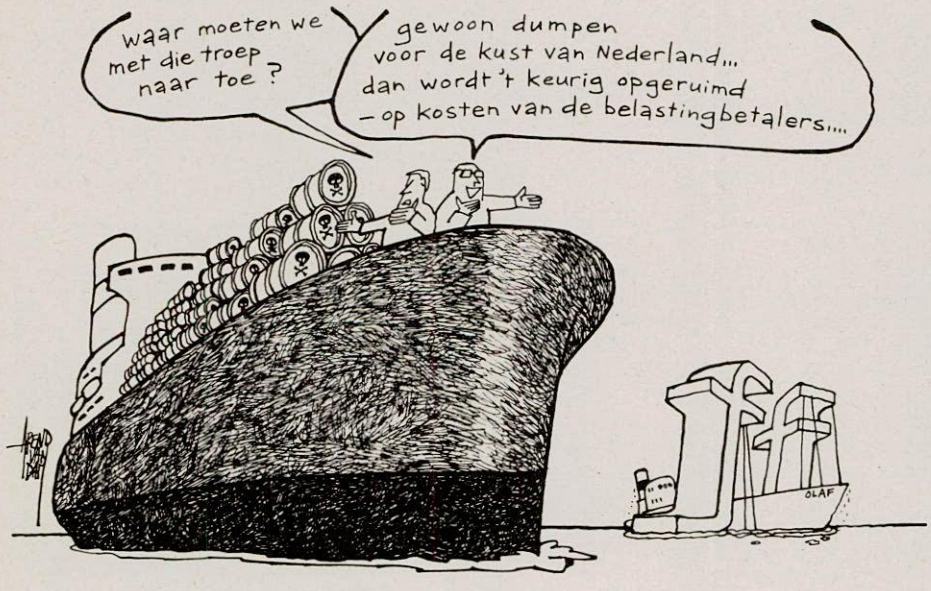

Rectificatie

Van de Europese **kaart van kerncentrales**, die we onder het kopje 'Waar gaan we nou 'ns niet naar toe?' afdrukten in het septembernummer van EGO (op pag. 21), zijn helaas geen exemplaren meer verkrijgbaar bij Allicht in Tilburg. Er komt ook geen herdruk. Jammer dus.

door de verrechtsing raken ook de raketten uit hun evenwicht

Geluid op wielen

Het aanbod van autoradio's is in de afgelopen jaren enorm toegenomen. Ook op het gebied van antennes, luidsprekers, boosters, equalizers en andere extra's is een geweldige keus. Aan de ene kant is dat erg plezierig om aan ieders wensen te kunnen voldoen zonder het beschikbare budget te overschrijden; aan de andere kant bemoeilijkt het onoverzichtelijke aanbod de keuze. Om u op weg te helpen besteedde Koopkracht aandacht aan de keuze, de inbouw en het gebruik van autoradio's.

Bij HiFi in de auto geldt hetzelfde als bij HiFi in de huiskamer: men moet nooit bezuinigen op die onderdelen, die in laatste instantie de geluidskwaliteit en de gebruiksmogelijkheden bepalen. Daarom is het verantwoord om wat minder geld uit te geven aan de radio en wat meer aan de luidsprekers.

Luidsprekers

De eenvoudigste, muziekwaardige inbouwset 10 cm doorsnee speakers kost ongeveer *f* 80,—. Voor minder geld is niet veel zaaks te koop. Helaas is bij luidsprekers de prijs geen maatstaf voor de kwaliteit. In een onlangs in een Duits vakblad gepubliceerde test van autoluidsprekers bleek dat bijna 90% van het aanbod niet echt voldeed. Onder de minder goede waren ook heel wat duurdere van honderden guldens per set.

Terwille van een goede spraakverstaanbaarheid is een behoorlijke weergave van de midden- en hoge tonen belangrijk. Een veelgehoorde klacht is dat geluidsweergave in de auto zo dof, gesluierd en hol klinkt. Dat zit 'm meestal in de weergave van de hoge tonen. Wie prijs stelt op kwalitatief behoorlijke weergave kan beter meteen kiezen voor een dubbelconus- of coaxiaal luidsprekertype in plaats van een goedkoper 'breedbandig' (enkelvoudig) systeem.

Bij luidsprekers die als inbouw- of opbouwmodel leverbaar zijn bestaan in principe drie plaatsen waar ze goed tot hun recht komen: in het dashboard, in de voorportieren en op of in de hoedenplank. De inbouwmaten zijn aardig gestandaardiseerd: 90,100,120, en 130 mm rond en 95×155 mm ovaal. Maar met de inbouwdiepte is het vaak uitkijken. Niet elke portier verdraagt 'diepe' luidsprekers. Bij inbouw in de portieren is het beter de luidsprekers niet te laag en zo ver mogelijk naar voren aan te brengen, omdat anders het geluid in de stoelen wordt gesmoord. Te hoog kan ook niet, omdat men dan in conflict komt met de raampjes (opengedraaid) en het mechaniek waarmee de deur en de raampjes geopend worden. Om resonanties, trillingen en rammeleffecten te voorkomen, kan het geen kwaad de luidsprekers bij inbouw aan de achterkant voorzichtig te omhullen met wat schuimplastic. Soms zijn al behoorlijke afdichtringen bijgevoegd. Zorg steeds, dat de luidsprekerdraden op de juiste wijze (+ en −)stevig worden bevestigd.

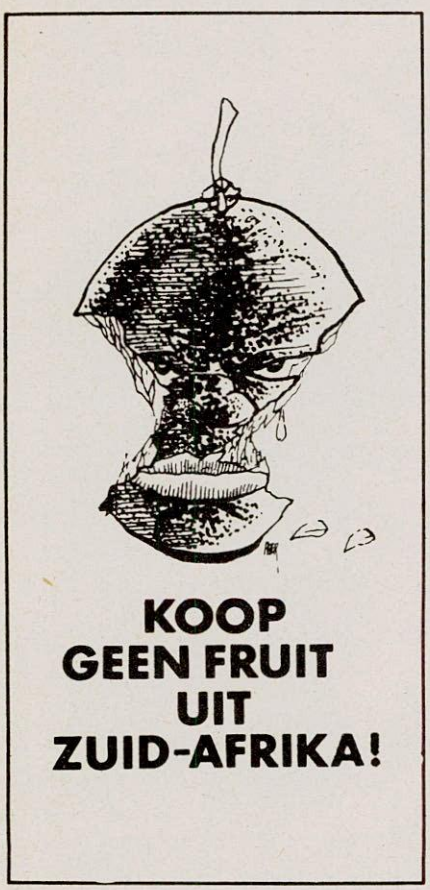

Radio

Bij de keus van de autoradio gaat het afgezien van de prijs vooral om wat men in het bijzonder wenst: geluidskwaliteit of bedieningsgemak. De goedkopere radio's zonder cassettedeel werken met analoge afstemming, die zeker niet minder goed, alleen wat onnauwkeuriger is dan de digitale synthesizerafstemming met de mogelijkheid tot zender voorprogrammeren. Digitale afstemming is handiger en nauwkeuriger, maar ook duurder. Niet alleen digitale afstemming, ook IC geheugens maken de duurdere radio's intelligenter en zorgen voor meer bedieningsgemak. Ze maken bv. zenderen programmaherkenning mogelijk, wat helpt bij o.a. de ontvangst van verkeersinformatie. Bedieningsgemak bij autoradio's betekent ook: niet te priegelig kleine knopjes, die liefst al naar gelang hun functie verschillend moeten zijn vormgegeven. Dat voorkomt bedieningsfouten en verhoogt de verkeersveiligheid.

Begrensd door het beschikbare accuvermogen leveren de versterkers uit autoradio's meestal 2×6 W tot maximaal 2×20 W, maar dan vaak wel bij zo'n 10% vervorming, iets, wat niets meer met HiFi te maken heeft. Niettemin heeft men aan 2×6 W best genoeg bij gebruik van luidsprekers met een behoorlijk rendement. Wie zwaardere eisen stelt, zal zijn toevlucht moeten nemen tot boosters, equalizers en andere randapparatuur, die echter de verkeersveiligheid niet ten goede komt. Natuurlijk is het eenvoudiger en goedkoper om alleen een autoradio te kiezen, eentje zonder cassettedeel. Maar wie storingsvrij de muziek van eigen keus wil weergeven, zal niet zonder cassettedeck willen rijden. Zwak punt van cassetteweergave in de auto zijn de vaak vrij hoge zwevingswaarden, waardoor de muziek al gauw kan gaan jengelen en janken.

In Koopkracht van oktober '85 publiceerden we een vergelijkend warenonderzoek naar stereo autoradio's met cassetterecorder.

Inbouw radio

Voor het inbouwen van radio en luidsprekers kan men zich wenden tot een gespecialiseerde dealer of een inbouw specialist. Dat kost ongeveer 100 gulden.

Maar de doe het zelver kan op eigen houtje een heel eind komen. Auto- en radiofabrikanten geven de nodige informatie over welke types in bepaalde modellen optimaal passen en welke minder goed passen. Hetzelfde geldt voor de antenne- en luidsprekerleveranciers. Daarnaast blijkt het noodzakelijk om de bij de apparatuur behorende gebruiksaanwijzing goed te bestuderen.

Radio-inbouw lijkt namelijk soms eenvoudiger dan het is. De meeste Europese autofabrikanten houden zich aan een uitsparing in het dashboard van 18,2×5,3 cm bij een inbouwdiepte van 16 cm. Daarvan blijft zo'n 1,5 cm over voor het onderbrengen van stekkers en snoeren. Bij heel wat Japanse auto's levert inbouw echter praktische problemen op omdat er andere maten worden gehanteerd. Het is goed om voor aankoop de maten te controleren. Ook op het punt van de bedrading valt er met het oog op de inbouw nog heel wat te verbeteren.

Foto Chris Pennarts

Een beetje radio is van de volgende dradenwirwar voorzien: antenne-aansluiting, voeding voor de motorantenne, spanningsverzorging plus en min met een extra, niet via het contact lopende permanente plusleiding voor de nachtverlichting en het eventuele zendergeheugen, aarde en dubbele luidsprekeruitgangen. Soms is al die bedrading niet eens fatsoenlijk achter de radio op te bergen. En dan zijn er verschillende stekers: DIN luidsprekerpluggen, cinchpluggen, speciale klemmen, bijzondere één-polige pluggen, 8-polige DIN aansluitingen enzovoorts, vaak merkgebonden.

Antennes

Ook antennes zijn er in allerlei maten en soorten. Voor een beetje behoorlijke ontvangst is een goede antenne onontbeerlijk, ook al geeft de radio vaak al geluid bij gebruik van een los 10 cm lang draadje. Auto-antennes zijn altijd een compromis. Voor AM (midden/lange/korte golf) is een hooggeplaatste, lange verticale antenne ideaal, voor FM ontvangst daarentegen een korte, horizontaal geplaatste. Gelukkig bekrachtigt de carrosserie het antennesignaal en geeft een 80-100 cm lange, vrijwel verticaal bij een knik in de carrosserie (op het linker voorspatbord) geplaatste antenne doorgaans heel goede ontvangst. Meestal heeft de auto daar al een voorgeboorde oplossing voor. Korte pookjes met eventueel antenneversterking zijn ongunstig en leveren vaak heel wat storing; plaatsing midden op het dak is ook ongustig, net als op een achterspatbord. De dan noodzakelijke lange antenneverbindingen zorgen nl. voor verliezen en een risico op extra storing. Zogenaamd handige oplossingen zoals de kofferdeksel als antenne, een met de achterruitverwarming gecombineerde antenne voldoen in de praktijk slecht. Het beste blijft de telescopische staafantenne op het linker spatbord, ook wat het risico op molesteren (afbreken, krombuigen) betreft. Na gebruik verdwijnt de antenne immers in het spatbord. Ook alle aanbieders van auto-antennes hebben lijsten, welke types het beste op welke auto's passen. Bij demontage vooral ook goed letten op de massaverbinding en een goed contact met de massa van de carrosserie. Dat helpt om de ontvangst te verbeteren en storingen tegen te gaan.

Stooronderdrukking

Niets is hinderlijker, dan wanneer direkt na het inschakelen van de autoradio een voortdurend geknetter hoorbaar wordt. Een rijtest leert, dat een absoluut storingsvrije radio-ontvangst in de auto ondanks allerlei fraaie beloften van de industrie vrijwel onmogelijk is. Gelukkig bestaan er allerlei losse ontstoringssets, die met bijbehorende gebruiksaanwijzing en montagevoorschriften in de handel zijn. De meest voorkomende stoorbronnen zijn de dynamo, de bobine, de bougies, de ruitewissers en de aanjager van de kachel c.q. de ventilator. Voor al deze stoorbronnen bestaan suppressors of stoorfilters. Men dient eerst de stoorbron op te sporen en vervolgens langs de weg van proefondervindelijk proberen uit te zoeken wat de juiste remedie is. In hardnekkige gevallen zal dat niet zonder een bezoek aan garage of inbouw-specialist gaan...!

Ontvangst

Een verhaal apart, dat niets met storing te maken heeft, vormt de soms slechte radio-ontvangst, die te wijten is aan sterk wisselende ontvangstcondities in grote steden met hoogbouw of in de bergen. Iedereen kent het verschijnsel, dat de ontvangst zwakker wordt of wegvalt als men onder hoogspanningsleidingen of viaducten of door tunnels rijdt. Dan vallen er 'zendergaten', treedt meer ruis op en doet zich soms een soort 'latwerk schutting' effekt voor. Niets aan te doen, ook al proberen de fabrikanten met behulp van elektronische schakelingen om tijdelijk de hoge tonen te verzwakken, op mono-ontvangst over te schakelen of het volume te verminderen. Het blijven noodoplossingen.

(Overgenomen uit Koopkracht, uitgave van het Konsumenten Kontakt, juni 1986)

de Russische en Amerikaanse top zijn als de dood voor EGO

Bezoek ook eens het Coornherthuis in Zeist

Het Coornherthuis is het vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond, gelegen aan de bosrand van Zeist. Iedere dienstplichtige militair heeft er recht op hier 2½ dag door te brengen.
Beroepspersoneel jaarlijks: AMAR, art. 85, pt R en RR dpl. 49 lid lq. Er wordt gewerkt in groepen van elk ± 10 tot 20 deelnemers.

Het programma van de vormingsdagen wordt samen met de deelnemers opgesteld en wil direct aansluiten op hun belangstelling en ervaringen. Ieder wordt zoveel mogelijk in de gelegenheid gesteld om zijn/haar houding te bepalen in zaken die de eigen leefsituatie raken. Dat kunnen b.v. zijn: oorlog/vrede, de militaire organisatie, relaties, eigen groepsgedrag, arbeid/werkloosheid, verantwoordelijkheid/gehoorzaamheid. Bij de gesprekken kan gebruik worden gemaakt van video en gastsprekers.

Ook ontspanning is ruimschoots mogelijk. Er is een bibliotheek, videotheek met documentaires, speelfilms en amusement. Er is een bar met biljart en flipperkasten. Je kunt tafeltennissen, schaken, dammen enz. en voor buitenshuis zijn er balspelen.

Enkele praktische zaken: De aankomsttijden zijn 's maandags tussen 10.00 en 10.30 uur en 's woensdags tussen 18.00 en 18.30 uur.
Lakens en slopen worden bij inschrijving verstrekt.
Een Bewijs Ophouding Voeding (BOV) moet worden meegenomen van de administratie van het onderdeel.
Omdat niet al onze kosten door subsidie worden gedekt, vragen we van elke deelnemer een bijdrage van *f* 7,50 voor de hele conferentie.
Gewoonlijk vindt 's avonds tot ± acht uur een gezamenlijk programma plaats.

Een folder of verdere informatie is te krijgen bij het dichtstbijzijnde buro raadsman/vrouw (zie blz. 27) of bij het Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14060.

EGO puzzle

Kruiswoordraadsel

Na maanden volgt hieronder weer eens een kruiswoordraadsel, waarvan de omschrijvingen als volgt luiden:

Horizontaal
1. vroeger, 6. claxon, 11. korenhalm, 12. grap, 14. over de, 15. meubel, 17. lappen, 18. persoonsaanduiding, 20. dier, 23. moeder, 24. reeds, 25. muzieknoot, 26. roem, 27. laatstleden, 29. lidwoord, 30. zijde, 32. bie niet, 34. ton, 35. idioot, 37. geboden som, 38. klaar, 39. overdreven, 40. scheepswerkplaats, 41. klap, 43. rivier, 45. uitwisseling, 47. stuurinstrument, 50. meisjesnaam, 52. voorzetsel, 53. hinderlijk insekt, 55. voegwoord, 56. muzieknoot, 57. bekende voetballer, 59. een eind weg, 60. uit een Europees land, 62. vent, 64. militair hoofddeksel, 65. roem, 67. in z'n nopjes, 68. op welke manier?, 69. vogel, 70. vodden.

Vertikaal
1. malkander, 2. schubbig keukengereedschap, 3. niet dit, 4. daar, 5. projectiel, 7. erboven, 8. telwoord, 9. vervoermiddel, 10. rotzooi, 12. eveneens, 13. vrucht, 16. paling, 19. jongensnaam, 21. persoon, 22. hinderlijk insekt, 25. dunne plank, 28. zwaar, 30. omlijsting, 31. meubel, 32. naweeën van veel drank, 33. teer, 34. gevuld, 36. keukenmeester, 42. weinig actief, 43. moed, 44. krijgsmachtdeel, 46. meisjesnaam, 48. eveneens, 49. modelleren, 51. ontkenning, 53. vogel, 54. plaats in Zeeland, 56. lellebel, 58. dwing!, 59. pont, 61. tennisterm, 63. snel, 64. gaasraam, 66. muzieknoot, 68. stop!

★

De oplossing van het kryptogram in het septembernummer luidt als volgt:

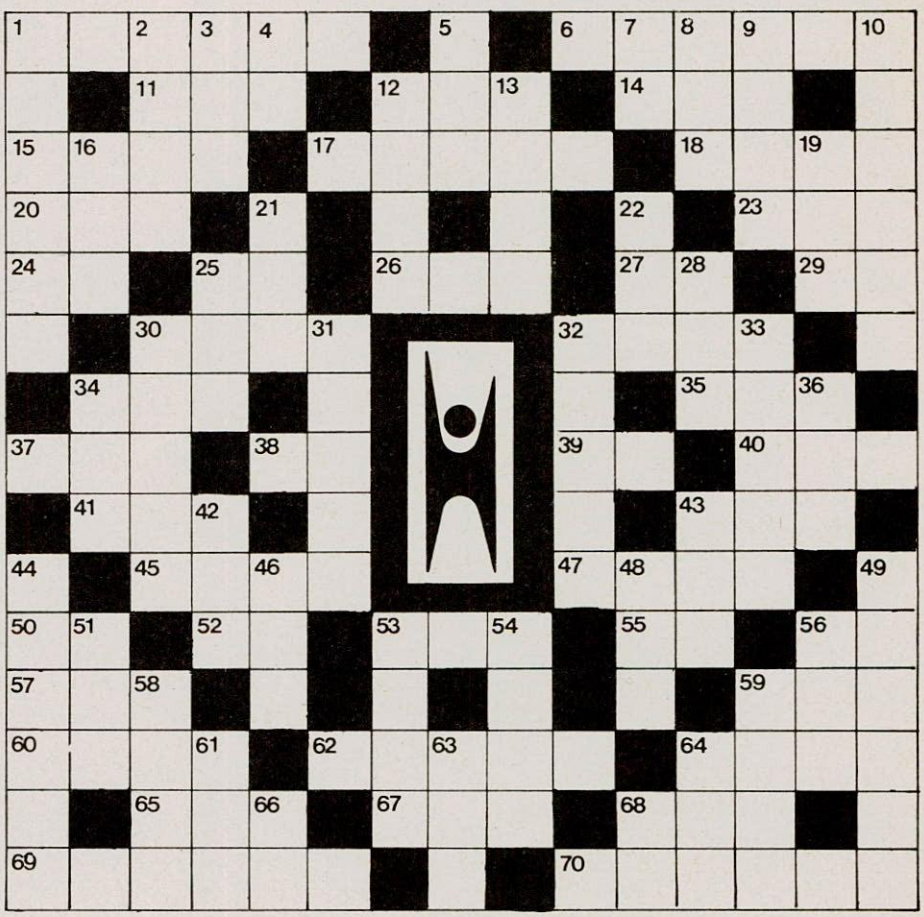

Fraaie kleurenfoto's in kalender '87 van Natuurmonumenten

Als een fotograaf op z'n buik gaat, uren kan wachten, in de boom klimt, de nacht trotseert, dan komt er meestal iets heel bijzonders uit. Daarna is het alleen nog een zaak van de mooiste platen uitkiezen. Dick Klees – bioloog/fotograaf/illustrator – bewijst dat in de nieuwe jaarkalender van de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland, waaraan we traditioneel aandacht besteden in een herfstnummer van EGO.

Het zijn twaalf kalenderplaten en een voorplaat, schitterende kleurenfoto's om en om van flora en fauna in eigen land, op groot formaat (37 × 48 cm). Duidelijk kalendarium mét maanstanden; extra aanvullende tekeningen; in stevige kartonnen verpakking. De kalender is als gebruikelijk weer laag geprijsd, nl. *f* 14,50 incl. porto (voor leden van Natuurmonumenten *f* 12,50). Een mooi, mens- en natuurvriendelijk cadeautje dus voor jezelf, voor vrienden, vriendinnen, familie of kennissen met een verjaardag of straks met sinterklaas.

Bestelling is mogelijk door overschrijving op giro 9933 van Natuurmonumenten te 's-Graveland, onder vermelding van 'kalender '87'.
Lid worden van de Vereniging kan natuurlijk ook en wel door overschrijving van *f*30,– per jaar op genoemd nummer, o.v.v. 'nieuw lid'. Je ontvangt dan vier maal per jaar het kleurige tijdschrift Natuurbehoud, het Handboek met alle natuurterreinen en wandelgebieden en korting op de diverse uitgaven uit de Groene Winkel. En je geeft de natuurbescherming een steuntje in de rug!

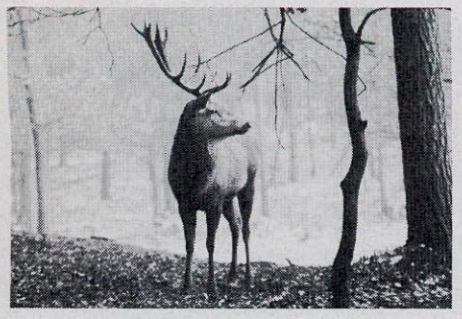

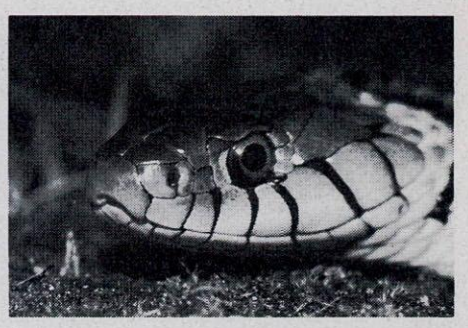

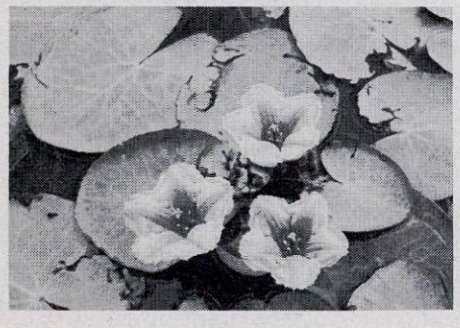

Teo Gootjes

Prentenbundel betekent doorbraak

Altijd heb ik grote belangstelling gehad voor politieke prenten. Waren het vóór de oorlog die van Albert Hahn, Albert Hahn Jr., Funke Küpper en George van Raemdonck, na de oorlog werd de keus gevarieerder en dank zij de kennismaking en naderhand de vriendschap met Koos van Weringh, maakte een zekere bezetenheid zich van mij meester. Koos was de auteur van het fantastische boek over Albert Hahn. Het werd bij de Arbeiderspers, waar ik voor mijn pensionering werkte, uitgegeven en daar was ik trots op. Ik werd een hartstochtelijk verzamelaar, vooral van prenten uit Het Parool, De Volkskrant, NRC-Handelsblad, Vrij Nederland en Het Vrije Volk. In de laatste stonden eerst politieke prenten van de uitstekende tekenaar Frits Müller en daarna van de onbekende Teo Gootjes.

22 december 1983

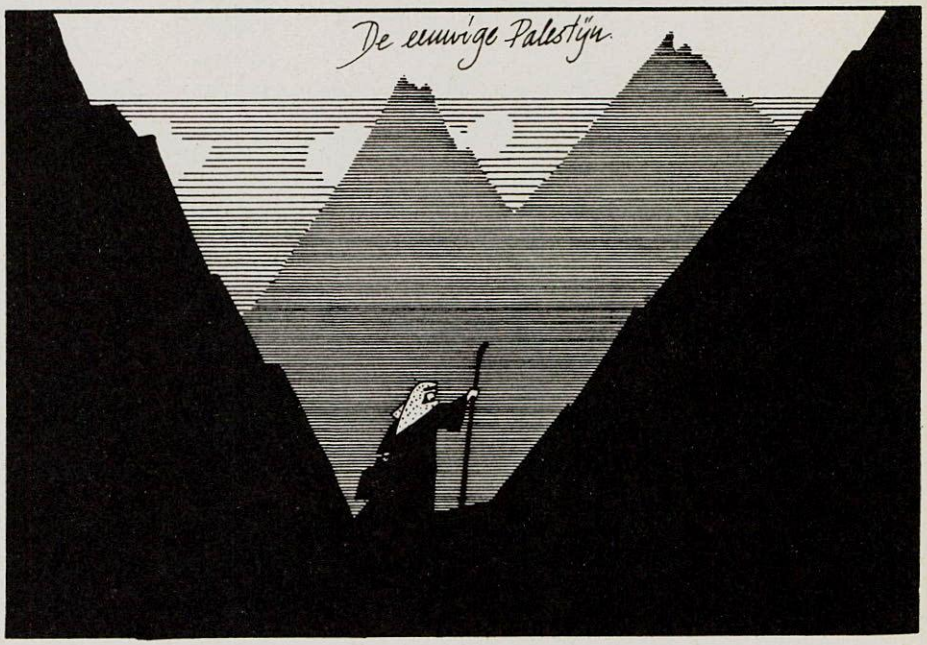

Ondanks de sympathie die de Arabische en ook verschillende niet-Arabische landen zeggen te koesteren voor de Palestijnen, komt het ideaal van een eigen Palestijnse staat geen stap dichterbij.

Wie was Teo Gootjes, die in 1970 bij het Vrije Volk in dienst kwam? Van zijn vaders kant heeft hij het tekenen meegekregen, als tekenaar is Teo geboren. Maar als oudste zoon van een katholiek gezin met 9 kinderen, was hij voorbestemd om priester te worden. In een seminarie in Limburg heeft hij het 4 jaar volgehouden. Toen ging het niet meer. Hij vluchtte. Het meest stond hem de blinde gehoorzaamheid tegenover superieuren tegen. Daar heeft hij nog last van. In die dagen wilde hij tekenaar worden, dat zat in hem en dat zou er uit komen!
Maar dan moest er gestudeerd worden. Teo ging toen hij 16 was werken op een drukkerij en 's avonds volgde hij de lessen van de Grafische School. Daarna kreeg hij een baan als tekenaar op een cliché-fabriek en bezocht in de avonduren 5 jaar lang de colleges aan de Rotterdamse Akademie voor Beeldende Kunsten. Na die grondige opleiding kwam hij in de reclame terecht, een vak met allerlei eigenaardige kanten.
Teo voelde zich er niet in thuis. Vooral door de vele concessies die van hem gevraagd werden. Op de ontwikkeling van eigen ideeën werd veelal een domper gezet. Opdrachtgever en chefs wisten het meestal beter.
Maar het werk bij het Vrije Volk was hem ook niet helemaal naar de zin.

10 september 1983

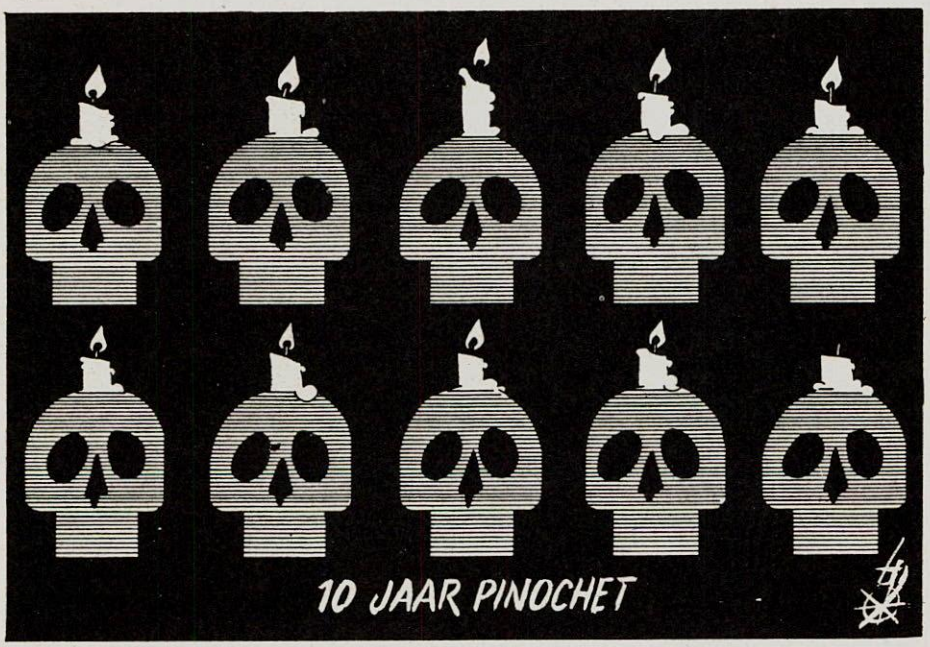

Overal in de wereld wordt herdacht dat op 11 september 1973 de Chileense president Salvador Allende door een militaire junta onder leiding van legercommandant Augusto Pinochet om het leven is gebracht.

Late doorbraak

Teo was aanvankelijk journalist met de tekenstift, die dan dit en dan dat aan het paier toevertrouwde. Illustreren van reportages. Dat was hem misschien wel het liefste wat hij toen tekende. Ik bezit er nog een van Goejanverwelle, waar prachtige platen bij staan. Rechtbankverslagen illustreren, met allerlei verdachten zoals oplichters, moordenaars enz. werden door Gootjes gehaat. Talrijke cartoons kwamen van hem in de krant. Hij deed van alles een klein beetje.

Toen Frits Müller als politiek tekenaar

het Vrije Volk verliet, vroeg de hoofdredaktie of Gootjes de politieke tekeningen wilde maken. Dat was wat hij altijd had gewild. Het was een moeilijke tijd zo in het begin, maar hij zette door. Hij wist dat hij het in zich had. Gootjes maakt niet zo maar een plaatje, hij wil tot de essentie van het probleem doordringen. Zijn wantrouwen tegenover de gevestigde orde is heel groot en van politici moet hij ook niet veel hebben. Een eigenzinnig man die de schone schijn ontmaskert en het bedrog uiterst scherp aan de kaak stelt. Onderwerpen dus genoeg, maar je moet de situaties in eigen land en in de wereld wel goed in de gaten houden.

'Zonder perspectief'

Bij de uitgeverij Samsom in Alphen aan de Rijn is een bijzonder goed uitgevoerd boek met prenten van Gootjes verschenen onder de titel: 'Zonder perspectief', samengesteld door Koos van Weringh. De verzameling geeft een indringend beeld van Gootjes' produktie in de jaren na 1979, waaruit duidelijk blijkt hoe uitstekend hij de politieke prent in de hand heeft gekregen en in de rij thuis hoort van de beste Nederlandse politieke tekenaars. De compositie van zijn tekeningen, de verdeling van zwart en wit, waarbij soms op effektieve wijze gebruik gemaakt wordt van dicht op elkaar getrokken lijnen, is voortreffelijk. De door Gootjes vervaardigde prenten zijn direct herkenbaar, van enkele toelichtende woorden maakt hij hoogst zelden gebruik, ze spreken voor zichzelf. Het dekoratieve element is sterk aanwezig. Hij voelt zich een columnist die commentaar tekent. Vele tekenaars hebben dikwijls een eigen stijl, waardoor ze steeds herkenbaar zijn. Gootjes heeft een sterke drang om zich in de loop der jaren te vernieuwen.

'Zonder perspectief' wordt uitvoerig door Koos van Weringh ingeleid, waaruit hier een citaat: 'Het politieke universum van Gootjes is er niet een van vrolijkheid en licht. Dat is geen wereld waar solidariteit de mensen met elkander verbindt en waar hooggestemde idealen steeds dichter bij hun verwerkelijking komen. De wereld wordt bevolkt door geldwolven in vele gedaanten, door mooie praatjes, die al vergeten zijn wat ze beloofd hebben nog voor ze dat hebben uitgesproken, door machtswellustelingen en gewichtigdoeners.'

Al drie keer is er een tentoonstelling aan Gootjes' werk gewijd. De eerste keer in het Haagse perscentrum Nieuwspoort, daarna in de Gemeentebibliotheek in Rotterdam en bij de verschijning van 'Zonder perspectief' waren er 100 prenten te zien bij Samsom uitgeverij in Alphen aan de Rijn.

Gootjes stond de laatste maanden in het middelpunt van de belangstelling. Hij schreef mij: 'De bundel heeft bij velen emotionele gevoelens losgemaakt. Ook de verrassing was groot. Mede dank zij het feit dat mijn werk vrij onbekend is.'

De bundel betekent een doorbraak. We bevelen 'Zonder perspectief' van harte aan. De bundel is te koop in iedere boekhandel voor de prijs van *f* 29,75.

Jan Kooijman

13 februari 1985

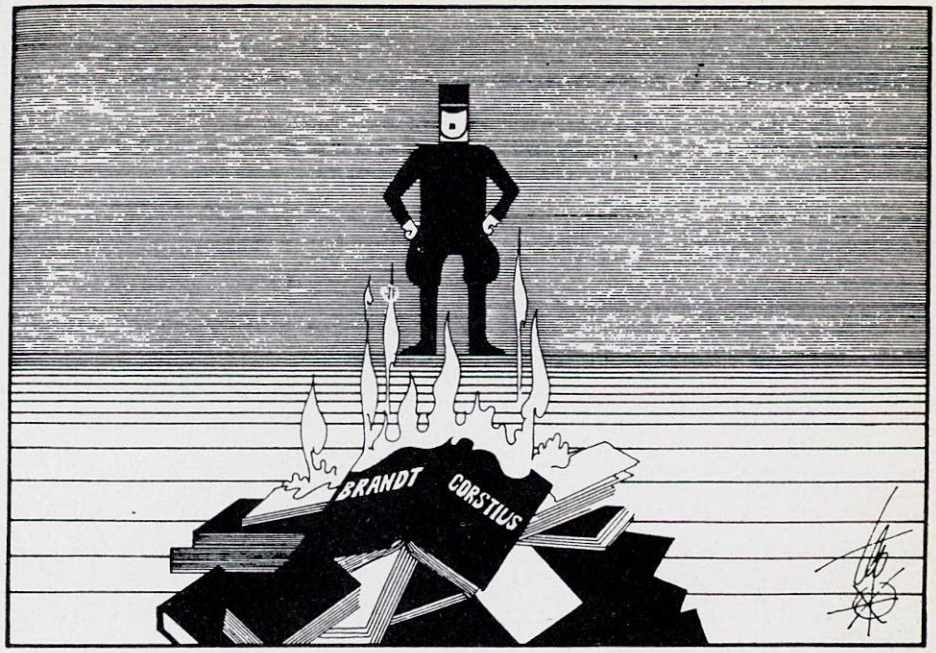

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, L.C. Brinkman, weigert het advies van de jury over te nemen om de schrijver Hugo Brandt Corstius de P.C. Hooftprijs uit te reiken.

14 november 1985

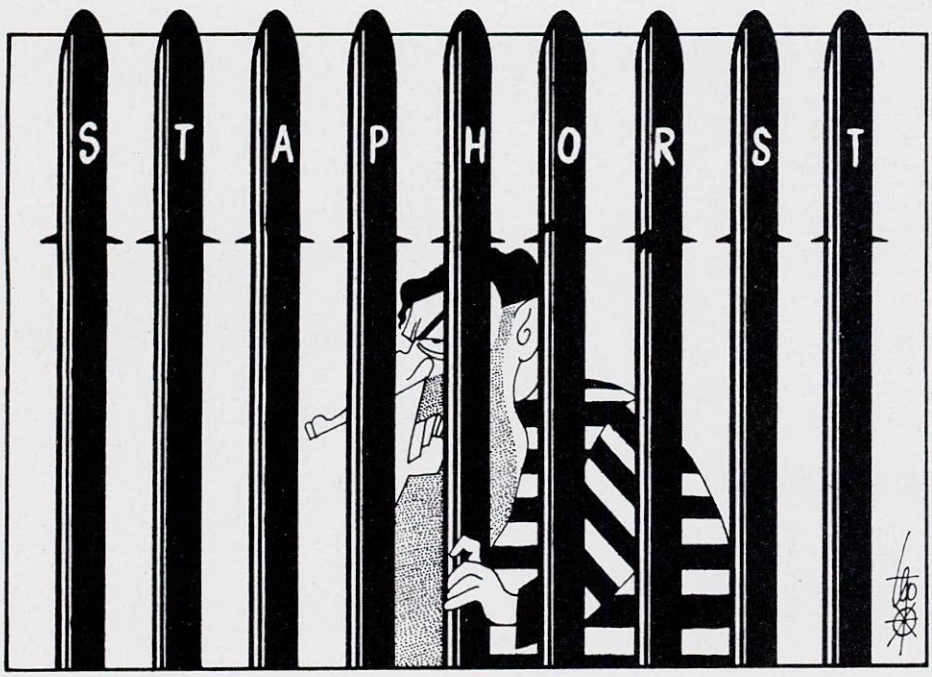

Een kamermeerderheid, waarbij de stemmen van de kleine rechtse partijen – SGP, RPF en GPV, in het politieke jargon de 'Staphorst-variant' genoemd – de doorslag geven, besluit eind 1988 achtenveertig Amerikaanse kruisvluchtwapens te plaatsen.

EGO: alle gekheid op een stokje

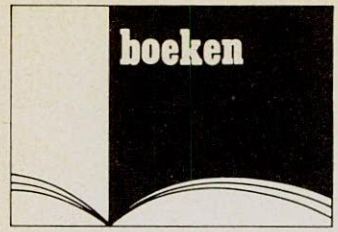

Toneelstuk

De romans van J. Slauerhoff zijn bij velen bekend. Dat deze scheepsarts/schrijver/dichter ook nog een toneelstuk op zijn naam heeft staan mag als minder verbreid worden verondersteld. Omstreeks 1930 schreef Slauerhoff zijn enige toneelstuk 'Jan Pietersz. Coen'. De kritici waren er destijds niet al te enthousiast over. Dat het echter tot begin dit jaar moest duren alvorens het publiekelijk werd opge-

voerd had andere redenen (tè onwelvoeglijk taalgebruik, sterke anti-koloniale trekken, enz.).
In het drama draait het om de verhouding die staatsjoffer Sara Specx (in dienst bij Coens echtgenote) heeft met de vaandrig Cortenhoeff. Coen, die Sara wenst uit te huwelijken aan de oude predikant Heurnius, wil niet hebben dat 'zijn' Sara nog langer omgang heeft met een van zijn legerofficieren. Wanneer de beide geliefden zich daar niet aan wensen te storen beschouwt Coen dit als onredelijk ('mijn huis is geschandvloekt'). Coen laat, vlak voor zijn dood, Cortenhoeff terechtstellen en Sara geselen.
Zeker voor de Slauerhoff-liefhebbers plezierig dat het toneelstuk weer te koop is. 'Jan Pietersz. Coen' door J. Slauerhoff werd uitgegeven door Nijgh en Van Ditmar te Den Haag. Prijs *f* 22,50.

Spanje

„Verschillende generaals vertelden ons, dat de soldaten het als de hoogste eer beschouwden, in de allervoorste linies te mogen strijden, en, wanneer zij tijdelijk in de tweede linie geplaatst werden, den commandant smeekten, om naar de eerste linie te worden overgeplaatst", aldus de Nederlandse fascistenleider Arnold Meijer over zijn bezoek aan Franco's troepen in het verhaal 'Offervaardigheid en heldenmoed'. Een verhaal dat is opgenomen in de door Hub. Hermans samengestelde bloemlezing 'Littekens in een gelooide stierehuid', Nederlandse schrijvers over de Spaanse Burgeroorlog.
Min of meer chronologisch geordend heeft de samensteller uit de vreemde hoeken (en boeken) afkomstige gedichten en teksten verzameld over deze zó tot de verbeelding sprekende burgeroorlog. Dat deze destijds ook zo'n weerklank vond bij Nederlandse schrijvers, van links zowel als rechts, wordt pas goed duidelijk bij het lezen van deze uitstekende bloemlezing. Op deze wijze samengebracht is het mogelijk bijdragen van linkse schrijvers als Jef Last, Albert Helman en Theun de Vries te zien staan naast bijdragen van George Kettmann jr. en de hiervoor geciteerde Arnold Meijer. Een van de mooiste verhalen vond ik de bijdrage van de toneelspeler Hans Tiemeijer (zelf ook een Interbrigadist) over een gewonde jonge Nederlandse Spanjestrijder, zoon van een direkteur van een postkantoortje ergens op de Veluwe.
'Littekens in een gelooide stierehuid' samengesteld door Hub. Hermans werd uitgegeven door Agathon te Weesp. Prijs *f* 29,50.

Oorlogsroman

'Aanval uit de diepte' van John Wingate is een spannende oorlogsroman van de betere soort. Het is het verhaal van de onderzeeboot 'Urgent', in het bijzonder van de oudste officier John Carbis, geplaatst tegen de achtergrond van de blokkade van Malta, 1940-1944. Deze onderzeeboot 'Urgent' maakt deel uit van het Engelse flottielje dat als voornaamste taak had de bevoorradings- en troepentransportschepen van de in Afrika opererende Duitse generaal Rommel tot zinken te brengen of te beschadigen. Gemanoeuvreerd in soms uitzichtloze situaties slaagt de 'Urgent' er steeds weer in behouden terug te keren naar de thuishaven Valletta op Malta. Bijna, want bij de laatste missie, het beschieten van de Palermo-Trapani Express 'uitpuilend met Duitse troepen voor Rommel' (aan de noordkant van Sicilië) blijkt men aan een te gewaagde onderneming te zijn begonnen.
'Aanval uit de diepte' door John Wingate werd uitgegeven door Hollandia te Baarn. Prijs *f* 22,90.

Humor

'Avonturen waarbij u kunt bulderen van het lachen' laat de uitgever op de achterflap veelbelovend weten. Dat slaat dan op de boekjes van Karel Hubert over de avonturen van de 'twee waanzinnige heren Anton Strebbel en Johan Broodkogel'.
Onlangs kwam 'Lekker bezig' uit, het derde deeltje over dit tweetal. Een grotere hoeveelheid melige en zouteloze grappen heeft men nog maar zelden bij elkaar weten te krijgen in goed honderd bladzijden (uitgezonderd wellicht de eerder verschenen twee deeltjes). Als een klapsigaar, een nat kruis en een broek op de enkels de lachspieren van de lezer moeten trainen, geef mijn portie dan maar aan Fikkie. Toch zal er wel een markt zijn voor dit soort humor, want anders zou een uitgever nooit aan zoiets beginnen. 'Lekker bezig. Anton Strebbel's doldrieste avonturen' door Karel Hubert is een uitgave van Omega Boek te Amsterdam. Prijs *f* 9,90.

Afrika

In de Afrikaanse Bibliotheek van Uitg. In de Knipscheer verscheen onlangs weer een nieuw deel, 'De prijs van de bruid' van de Nigeriaanse schrijfster Buchi Emecheta. Het verhaal is snel verteld. Emecheta beschrijft in deze roman hoe het jonge meisje Aku-nna, na een verblijf van veertien jaar in Lagos, wegens het overlijden van haar vader, met haar moeder en broertje moet terugkeren naar het afgelegen Ibuza. Daar wordt haar moeder door Okonkwo, de oudere broer van haar vader, tot zijn (zoveelste) vrouw aangenomen en wordt Aku-nna tegelijkertijd zijn dochter. Aku-nna wordt uitgehuwelijkt terwijl ze mateloos verliefd is geworden op haar jonge onderwijzer Chike. Ze weet echter met deze Chike te ontsnappen en samen bouwen ze, ver van Ibuza, een nieuw leven op. Omdat Okonkwo weigert de bruidsschat te aanvaarden van Chike zijn vader legt dit een grote druk op het jonge paar. Aku-nna lijdt hier zo onder, dat ze de geboorte van hun dochter Joy niet overleeft. Een smartlap van het zuiverste water zal men den-

ken. Dat is waar. Maar eigenlijk gaat het in deze roman veel meer om het gevecht dat Aku-nna levert met (en tegen) de nog sterk levende tradities in het binnenland van Nigeria. Een kultuur waar zij door haar geboorte en opleiding in Lagos nauwelijks nog verwantschap mee heeft. Zij wordt echter gedwongen weer in het keurslijf van die gewoonten te gaan leven, maar kan dit niet meer opbrengen. Daarom is deze roman, ondanks het suikerzoete verhaal, wel degelijk een aanwinst voor deze toch al zo bijzondere boekenreeks.
'De prijs van de bruid' door Buchi Emecheta werd uitgegeven door In de Knipscheer te Haarlem. Prijs *f* 35,–.

Wielrennen

In het boek 'Een wielrenner die rijdt steekt zijn hand niet op' laten Gijs Zandbergen en Wout Koster negen (ex)-wielrenners praten over hun specialisme. Achtereenvolgens zijn dat: de klimmer (Lucien van Impe), de daler (Rini Wagtmans), de sprinter (Walter Godefroot), de tijdrijder (Roy Schuiten), de kermiskoerser (Richard Bukacki), de knecht (Aad van den Hoek), de kopman (Jan Raas), de veldrijder (Albert van Damme) en de zes-

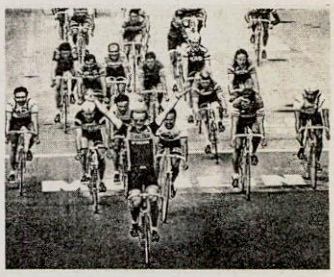

daagserenner (René Pijnen). „Negen renners die niet hebben geschroomd om serieus en openhartig op onze vragen in te gaan", vermelden de interviewers in hun voorwoord. Serieus spreken ze allemaal over hun specialisme, openhartig zijn er maar enkelen. Bukacki bijvoorbeeld over het verkopen van koersen, zowel door renners onderling als door organisatoren („Het publiek had het nooit in de gaten"). Een ander die geen blad voor de mond neemt is Van Damme, die over zijn kollega veldrijder Eric de Vlaeminck opmerkt dat deze 'praktisch alle koersen' heeft gepakt. Zeker voor wielerliefhebbers valt er in dit boek veel te genieten. 'Een wielrenner die rijdt steekt zijn hand niet op' door Gijs Zandbergen en Wout Koster werd uitgegeven door Thomas Rap te Amsterdam. Prijs *f* 25,–.

Ardennen

Op 16 december 1944, in alle vroegte, start Hitler een laatste offensief in de Belgische en Luxemburgse Ardennen om te laten zien dat Duitsland nog niet verslagen is. Hij maakt daarbij handig gebruik van de adempauze die de geallieerden hem, na hun oprukken vanuit Normandië, bieden. Ver komt evenwel het Duitse leger niet, althans lang niet in de buurt van Brussel, laat staan Antwerpen (de beoogde doelen). Na bekomen te zijn van de verrassing komt, na drie dagen, het geallieerde leger in beweging. Het zwaartepunt van de strijd in de

Ardennen komt uiteindelijk op het ingesloten Bastogne te liggen. Na een week van bloedige strijd wordt deze zwaar geteisterde stad door het leger van generaal Patton ontzet. In 'Nuts!' zet Michel Georis deze laatste stuiptrekking van het Duitse leger nog eens op een rijtje. Nieuwe feiten voegt hij niet toe aan datgene wat reeds door anderen was beschreven, al doet de tekst op de achterflap anders veronderstellen. Helaas een vrij gebruikelijk iets in de uitgeverswereld.
'Nuts! De strijd in de Ardennen-1944' door Michel Georis is een uitgave van Hollandia te Baarn. Prijs *f* 19,90.

Landgenoten

Onder deze titel verscheen eind augustus bij In de Knipscheer het prozadebuut van Rabin Gangadin, geboren in 1956 in Paramaribo en thans in zijn vrije tijd studerend aan de TH in Eindhoven. Gangadin publiceerde eerder een paar dichtbundels, die lovende recensies kregen.
'Landgenoten' is een verhalenbundel (104 blz.) met naast het lange titelverhaal nog drie korte verhalen, die alle handelen over Georgie, een jonge in Suriname geboren individualist, die niet in het grote verstikkende geheel wil opgaan.
Drie spelen er in Amsterdam, vooral in de Bijlmermeer, en één (Vakantieganger) in Paramaribo. Uit Vakantieganger: 'Het café lijkt een vleesfabriek, een stal met al te willige jonge delletjes. De pooiers zijn keurig gekleed in pullovers, jackets en winterlaarzen uit Holland, maar Georgie heeft het gevoel dat hij te maken heeft met lui die je keel kunnen afsnijden. Ze zijn netjes geschoren en flink geparfumeerd, maar het blijven moordenaars en kannibalen'.
De harde, cynische en sarcastische schrijfstijl is typerend voor Gangadin, die bij zijn karaktertekeningen van Hollanders en Surinamers helaas nergens de diepte in gaat en steeds aan de buitenkant van mensen en hun omgeving blijft steken. 'Georgie heeft het gevoel dat hij een wereld verloren heeft. Hij is nergens, hij bezit niets, hij kan nergens over praten... Dan kan ik alleen nog maar zwijgen, denkt hij.'
Doen man, denk ik dan. En tevens hopen dat dit niet autobiografisch is, want Gangadin kan wel schrijven en heeft misschien nog een wereld te winnen.
'Landgenoten' door Rabin Gangadin kwam uit bij In de Knipscheer te Haarlem. Prijs *f* 19,50.

Liefdesmedicijn

'Maar op deze wereld is er niets wraakzuchtiger en vastberadener dan een cowboy met zere ballen en Gerry merkte dat al gauw. Hij merkte ook dat blanken goede getuigen zijn als je ze aan jouw kant hebt, omdat ze een naam hebben, een adres, een nummer van de sociale verzekering, en een telefoonnummer op hun werk. Maar het zijn verschrikkelijke getuigen als je ze tegen je hebt, bijna net zo erg als Indianen die vóór je getuigen.'
Gerry Nanapush – één van de hoofdfiguren uit Louise Erdrich's roman 'Love Medicine', onlangs in Nederlandse vertaling verschenen bij de Prom in Baarn – is een reusachtige Indiaan, die vóór zijn vroege dood meestentijds in de gevangenis zit of er net weer uit is ontsnapt. Niet verbazingwekkend voor iemand, wiens 'probleem het was dat hij in rechtvaardigheid geloofde, niet in wetten'. Gerry deed me sterk denken aan The Chief, die met Jack Nicholson speelde in die prachtfilm 'One flew over the cuckoos nest' zo'n jaar of tien geleden.
Eén van de hoofdfiguren, want in 'Liefdesmedicijn' worden er een achttal geschetst, allen min of meer door het lot met elkaar verbonden als lid van de families Kashpaw of Lamartine.
Louise Erdrich – geboren in 1954

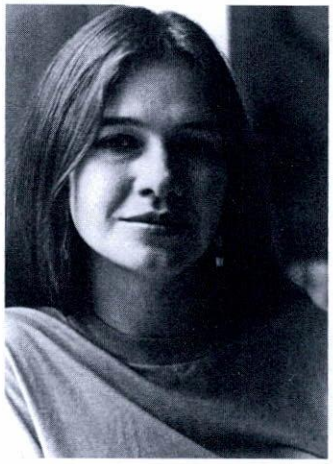

en zelf van Duitse én Chippewa-afkomst – beschrijft hun lotgevallen in en om het Chippewa-reservaat in Noord-Dakota. In 14 hoofdstukken, chronologisch gesitueerd tussen 1934 en 1984, worden de karakters in hun verschillende levensfasen door elkaar getekend. Daardoor lijkt het geheel op een cirkel (het medicijnwiel dat ten grondslag ligt aan de Indiaanse aarde-astrologie?), waarbij je bij elk willekeurig hoofdstuk de draad kunt oppakken en het boek verder rond lezen. Ook is het mogelijk elk hoofdstuk als een zelfstandig, afgerond verhaal te lezen.
Razend knap van vormgeving dus deze debuutroman. En uiterst boeiend van inhoud met z'n indringende weergave van de verbrokkelde levens van reservaatsindianen op de grens tussen wildernis en stad.
Erdrich beschikt over een (voor haar leeftijd) onvoorstelbare mensenkennis en een dito taalbeheersing en beeldend vermogen. Van dat laatste enkele voorbeelden:
'Het had die herfst niet geregend en de akkers woeien door de stad.'
'... reservaatswegen lijken op regeringsbeloften – vol gaten.'
'Ik... bracht mijn tijd door met voor het raam nergens naar te kijken totdat de zon onderging, die in zijn val de hele hemel kneusde en het bloed in mijn hart liet klonteren.'
'Zijn zelfbeheersing kalfde af als verweerde grond.'
Slechts weinige keren heb ik zo intens genoten van die zeldzaam geniale combinatie van vorm en inhoud. Het lijkt nauwelijks toevallig dat me dat het laatst een paar jaar geleden overkwam bij 'Ceremonie' van Leslie Silko, eveneens een debuutroman van een jonge Indiaanse vrouw. Zowel Silko als Erdrich waren nog geen dertig jaar bij het schrijven van hun eerste boek en dan zo'n levenswijsheid en de capaciteit daar vorm aan te geven!
Het mag dan zo zijn, dat de Noordamerikaanse Indianen pas sinds enige tientallen jaren literatuur voortbrengen (hun cultuur was er tot dan één van mondelinge overlevering), met de kwaliteit van romans als deze stoten ze wel ineens door naar de toppen van de wereldliteratuur.
'Liefdesmedicijn' door Louise Erdrich (224 blz.) verscheen bij de Prom te Baarn. Prijs *f* 29,50.

Wim Heij
Frank Spoelstra

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon kantoor	Telefoon huis
Harderwijk	R. O. (Ronald) Battes	03410-23911, tst. 2532	03417-56628
't Harde	L. J. H. (Lex) Beekers	05255-2727, tst. 2087	077-662133
Den Haag	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	070-166424/166425	03480-14787
Utrecht	M. (Metske) Dekkinga	030-910266, tst. 243	033-803142
Seedorf (BRD)	J. (Jan) Duijnhouwer	09-4942814011, tst. 348	09-494284647
Nijmegen	J. J. H. (Hans) Floris	080-228200, tst. 145	04132-66346
Seedorf (BRD)	R. P. (Rob) Geene	09-4942814011, tst. 243	09-4942812470
Assen	W. H. (Wil) Gerards	05920-58499	05927-12812
Steenwijk	W. H. (Wim) Heij	05210-15422, tst. 2643	05210-13657
Breda	C. H. (Kees) v. d. Hilst	076-273341	013-676578
Arnhem	C. C. (Tineke) Hundling	085-457311, tst. 2123	–
Oirschot	S. P. J. (Stef) Kessels	040-352913	04760-74188
Hesepe (BRD)	F. G. (Frits) v. d. Kolk	09-4954613071, tst. 334	09-4925558140
Schaarsbergen	B. J. T. (Ben) v. d. Linden	085-457311, tst. 2774	04936-5844
Amersfoort	B. M. (Beernoud) Moojen	033-638622, tst. 3290	035-234907
Blomberg (BRD)	J. G. J. (Jan) Nauts	09-4952357600, tst. 259	09-4952356621
Vught	W. (Wim) Reinders	073-128777, tst. 2117	073-136939
Amsterdam	H. (Hans) Schonk	020-5551251	075-178421
Hoofdraadsman	J. F. (Joos) Sinke	03404-14436	03430-15597
Stafraadsman	F. (Frank) Spoelstra	03404-14436	033-18170
Coornherthuis	J. P. (Joost) de Vries	03404-14060	05788-4145
	M. (Meijs) Hutten	03404-14060	030-936960

ZULLEN WE EEN STEL WACHTHUISJES IN MEKAAR RAMMEN ?
HEBBEN WE EEN REDEN OF VERZINNEN WE NADERHAND WEL WAT ?